

Att bo i höghus

Familjer och barns vardagsliv i den täta staden

Danielle Ekman Ladru¹, Tanja Joelsson¹ & Sofia Cele²

¹ Barn- och ungdomsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet, ² Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet

© (Författarna)

© Omslag: Karin Söderquist

ISSN (print) 0347-7940

ISSN (online) 2004-8181

ISBN (only if printed)

Distributör: Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet genom journals.uu.se

Sammanfattning

Att skapa täta städer har varit en central strategi för att arbeta med urban hållbarhet, vilket resulterat i att allt fler familjer bor i flerbostadshus. Samtidigt visar forskning på samband mellan täta stadsmiljöer och barns minskade mobilitet och utomhuslek. Rapporten presenterar resultaten från forskningsprojektet *Hållbara vertikala barndomar? Familjers lägenhetsboende och barns vardagsmobilitet och lek* som har analyserat familjers vardagsmobilitet och lek i tre olika bostadsområden i Uppsala i Sverige. En central utgångspunkt har varit att utforska urban hållbarhet utifrån ett vardagslivsperspektiv. Det övergripande syftet har varit att undersöka hur familjer med barn upplever boende i flerbostadshus i områden med olika arkitektoniska ideal och struktur, hur de organiserar sin vardag med tanke på barns lek, och hur de rör sig i sin bostad, på bostadsgården och i bostadsområdet. Var och hur leker barnen? Var, hur och med vem rör sig barnen i bostaden eller bostadsområdet? Projektet har använt sig av kvalitativa metoder och utgår ifrån teorier om urban hållbarhet, mobilitet samt familjers tidsrumsliga organisation.

En central ambition är att visa hur samhällsplanering genomsyras av sociala och kulturella föreställningar om vardagslivet och vilka behov människor har. Vi tar avstamp i att det finns en relation mellan planeringsideologi och hur den materialiseras i den byggda miljön. Vi menar att det finns en tydlig koppling mellan områdenas fysiska struktur och vilka möjligheter och hinder som miljön innebär för familjernas vardagsmobilitet och barnens möjlighet att röra sig och leka i sina bostadsområden. Ett tydligt resultat är att det täta stadsidealet medför betydande inskränkningar för barn när det gäller deras lek, vardagsmobilitet och utevistelser. En tydlig slutsats är också att de långtgående byggprocesser som förtätningen och byggande av nya stadsdelar medför har en tydlig påverkan på både familjers och barns upplevelser av bostadsområdet både ur trivsel- och trygghets- och säkerhetsaspekter. I rapporten lyfter vi fram ett alternativ till förtätning som planeringsideal, vars resultat är ofta en ogenomtänkt förtätning som konsekvens av ett ensidigt fokus på den byggda miljön och på den urbana hållbarhetens tekniska och ekonomiska aspekter. Istället menar vi att det behövs en boendeplanering som stadigt fäster blicken på *relationen mellan* den byggda miljön och invånarna. Vi föreslår därför *omhändertagande boendemiljöer* som ett nytt, radikalt planeringskoncept. En *omhändertagande boendemiljö* utgör en socio-materiell infrastruktur som stöttar invånarnas vardagsliv samtidigt som de har möjlighet att justera, anpassa och omforma den byggda miljön i takt med att vardagslivet förändras. *Omhändertagande boendemiljöer* kan utgöra ett planeringskoncept och -

verktyg för stadsplanerare att skapa barn- och familjeorienterade städer - städer som stöttar barn och familjer i sina vardagsliv. Att formulera stadsplaneringen utifrån *omhändertagande* visar på hur vardagslivet och dess behov får ta plats genom de boendes levda erfarenheter och upplevelser, och där rumsliga, ekologiska, materiella och sociala dimensioner tas i beaktande. Det pekar också mot en radikal och transformativ stadsplanering vars syfte är att stödja människors vardagsbehov, och som lyckas inkludera och förvalta medborgares upplevelser och erfarenheter. Avslutningsvis ger vi några rekommendationer till planeringspraktiken i aspekter att beakta för planering för omhändertagande boendemiljöer sammanfattad i akronymen LEKBAR-RELATION:

- **LEKBAR** – En omhändertagande boendemiljö ger företräde åt gång och cykling, snarare än åt bilen. Först då går det att skapa en grön, tillgänglig och lekbar miljö som barn och familjer kan ”utsättas för” och inte behöver söka upp. Detta kräver ett integrerat synsätt inom planeringen, förslagsvis ett integrerad ”lek-och-rörelse-lager” som inkluderar inte bara de större lekplatserna utan alla delar av den byggda miljön, inklusive gatorna. Att där finns någonstans att vistas, hänga, leka och springa. Att miljön inbjuder till tillit och lekfullhet. Att det finns en småskalighet och variation på gatunivå, även i en storskalig miljö. Detaljer som markmaterial, murar, planteringar, prång, utsmyckningar, höjdskillnader och varierade fasader ger ombyte, orienterbarhet, lekmöjligheter och stimulans. Att det finns skugga när det är för varmt, och att det går att finna skydd och vila när man är trött eller sjuk. För att skapa ett lek-och-rörelselager samt minska bilens utrymme i stadsmiljön krävs politiskt mod.
- **RELATION** - Omhändertagande boendemiljöer fokuserar på *relationen* mellan den byggda miljön och människornas vardagsliv. Den centrala frågan i planeringen är *hur stöttar boendemiljön (bostaden, bostadsgården, bostadsområdet) barns och familjers rörliga och lekfulla vardagsliv på bästa sätt?*
- **HELVET** - Stadens olika rum och miljöer hänger ihop. Inomhusmiljöer hänger samman med utomhusmiljöer ur ett vardagslivsperspektiv. Boendemiljön inkluderar både bostaden, bostadsgården och bostadsområdet och planeringen behöver ta ett samlat grepp om dessa. Planeringen behöver inhämta kunskap om hur barn och familjer på olika platser organiserar sina vardagsliv.
- **VÄLKOMNA** – barn och familjer ska känna sig välkomna att använda en plats. Ställ frågan till barn och familjer om vad som får dem att känna sig välkommen på en plats, och vad som inte gör det. En välkomnande

boendemiljö rymmer motstridiga aktiviteter och kräver planeringstankar på tillräcklig yta och en god ljudmiljö.

- **YTA** – lek, rörelse och social samvaro kräver (flera olika typer av) utrymme(n). Det finns mycket yta i våra städer. Men nästan all yta upptas antingen av huskroppar eller av bilen samt bilparkeringar. Planera staden genom att sätta lek-och-rörelselagret i förgrunden. Detta bör även i hög utsträckning bestå av gröna miljöer. Tillräcklig yta behöver även planeras för rörlig inomhuslek i flerbostadshus – i lägenheterna och med hjälp av (bemannade) gemensamhetsytor. Under vinterhalvåret finns stort behov av fritt tillgängliga inomhusytor för rörlig lek.
- **TYDLIG** - En tydlighet i stadsrummet som är tillgänglig och gör det lätt att förstå hur man ska bete sig oavsett kropp, ålder och förmåga. När en miljö används av många olika kroppar och färdssätt samtidigt behöver den fysiska miljön tydligt leda och avskilja för att upplevas som tryggt av barn.
- **LIVFULL** - En miljö som fokuserar på relationen människa – miljö, som stimulerar sinnen, som gröna varierade miljöer med integrerade lekmöjligheter. Att miljön känns livfull med, och för, människor, djur, växter. Att det finns något inspirerande att titta på, lukta, känna och lyssna på, och att det finns en variation av miljöer med varierad topografi och kvaliteter. Ge plats åt växter och blommor längs gator och vid husväggar.
- **HÄR-OCH-NU** - Barns vardag sker nu och deras tidshorisont är annorlunda än vuxnas. Det är därför viktigt att byggprocessen vägs in i hur ett projekt påverkar barns vardagsliv och mobilitet. Obehagliga maskiner, otydlighet, ett landskap som förändrar sig och högt buller lyfts fram av barn och vuxna som betydande negativa element i närmiljön. Dessa negativa aspekter varar dessutom ofta under en lång tid under ett barns liv.
- **MENING** - Att det finns fysisk och social plats för olika människors behov är en central del i en barn- och familjeorienterad planering.

Innehåll

Inledning	1
Rapportens disposition	6
Det snabbväxande Uppsala	7
Planeringsideal och rumslig utformning – i tre bostadsområden	8
Uppsala kommuns översiktsplan.....	11
De undersökta områdena	14
Tidigare forskning.....	26
Familjer och barn i lägenhet.....	26
Familjers lägenhetsboende och barns platsanvändning och lek: riktlinjer för familje- och barnorienterade bostäder och bostadskvarter	27
Vertikala boendemiljöer – familjers och barns vardagsliv, vardagsmobilitet och lek.....	31
Bostaden.....	32
Drömmen om ett eget hus.....	32
Hemmet som trygg plats.....	35
Bostadsgården	48
Bostadsområdet	55
Diskussion: Välfärdens landskap som omhändertagande boendemiljöer	68
En god bostad och en god uppväxtmiljö: Bostadsojämlikhetens konsekvenser för barns och ungas levnadsvillkor	69
Boendet påverkar vardagen – på riktigt	70
Uppsala som exempel	71
Vardagslivsperspektivet – att synliggöra stadens ”hemliga” liv	72
Förtätning ur ett rättviseperspektiv.....	73
När den spontana och lekfulla mobiliteten byggs bort	74
Slitage och högt tryck på miljön.....	74
Slutsatser och rekommendationer – omhändertagande boendemiljöer som radikalt planeringskoncept.....	75
Referenser	78

Inledning

FN beräknar att mer än 70 procent av världens befolkning kommer att bo i städer år 2050. Forskare har också konstaterat att fler svenska barnfamiljer stannar i staden nu jämfört med för bara 20 år sedan – en trend som ser likadan ut i andra liknande länder (Boterman, Karsten and Musterd 2010; Brun and Fagnani 1994; Butler and Robinson 2003). Det kan dels förklaras utifrån ekonomiska faktorer – det är i städerna som jobben finns, dels kan detta ha sin grund i förändrade kulturella föreställningar och normer om vad som utgör en god barndom eller ett gott föräldraskap, där boende i villa på landet inte längre ensamt konkurrerar om första plats för den ideala uppväxtplatsen (Karsten 2022). Trots att barnkonventionen blev lag år 2020 och stadsplaneringen därmed måste förhålla sig till barns rättigheter och behov, finns det dock flertalet spänningar och konflikter mellan stadens utformning och familjernas vardagsliv i den täta staden (Karsten 2020). På senare tid har hållbarhetsmål för energi- och kostnadseffektivitet lett till en ökning av kompakta och vertikala stadsstrukturer i många städer, inklusive i svenska städer. Trenden med kompakt stadsplanering har lett till att fler barnfamiljer bor i flerbostadshus och i stadsdelar med tätare stadsmiljöer. Förvånansvärt lite är dock känt om ”vertikalt boende” i höghus eller flervåningshus och vilken inverkan detta har på vardagslivet (Webb och White 2020), särskilt hur vertikala stadsstrukturer påverkar vardagen för familjer med barn (Kerr 2018). Eftersom en stor andel av den urbana befolkningen idag bor i höga byggnader påverkar det hur hemmet upplevs, vilket medför ett behov av att undersöka ”upplevelsorna, praktikerna och texturerna av vertikalt liv” (Harris 2015, 608).

Vad innebär det att växa upp i lägenhet för dagens barn och deras familjer i bostadsområden i olika faser av förtätning? I forskningsprojektet *Hållbara vertikala barndomar? Familjers lägenhetsboende och barns vardagsmobilitet och lek*¹ har vi undersökt familjers vardagsmobilitet och lek i tre olika

¹ Projektet är finansierat av Formas, inom ramen för det nationella forskningsprogrammet Hållbart Samhällsbyggande, dnr 2019-01913 och har genomförts mellan 2019 och 2024. En referensgrupp har varit knuten till projektet, och har utgjorts av

bostadsområden i Uppsala i Sverige. En central utgångspunkt har varit att utforska urban hållbarhet utifrån ett vardagslivsperspektiv. Det övergripande syftet har varit att undersöka hur familjer med barn upplever boende i flerbostadshus, hur de organiserar sin vardag med tanke på barns lek, och hur de rör sig i sin bostad, på bostadsgården och i bostadsområdet. Var och hur leker barnen? Var, hur och med vem rör sig barnen i bostaden eller bostadsområdet?

De studerade bostadsområdena är olika till sin karaktär när det gäller fysisk utformning. Två förtätade områden byggda mellan 2000-2024, samt ett mindre tätt bebyggt område byggt på 1960-70-talet, och karaktäriseras av olika socioekonomiska förhållanden. Genom att kontrastera de olika bostadsområdena, och barnfamiljernas upplevelser av sina bostadsområden och sitt lägenhetsboende, framkommer ett antal aspekter av särskild betydelse för barns uppväxtvillkor som har med *tillgänglighet* och *förtätning* av stadsmiljön att göra, men även i allra högsta grad med en rådande *bostadsjämlighet* (Listerborn 2018).

Vi tar avstamp i att det finns en relation mellan planeringsideologi och hur den materialiseras i den byggda miljön. Pries & Qviström (2021) diskuterar att man i Sverige under perioden 1950-1980 byggde bostadsområden utifrån ett folkhälsoperspektiv och med tanke på människors hälsa, umgänge och rekreation. Resultatet var en byggd miljö där en variation av gröna rum och andra typer av rum för rekreation, återhämtning och umgänge var centrala. Här fanns en tydlig idé om att stadsplanering handlar om att planera för välfärd, och att den byggda miljön från den perioden kan ses som ett välfärdslandskap (Pries & Qviström, 2021). För att belysa relationen mellan ideologi och byggd miljö i relation till barn och barnfamiljer har vi under projektets gång genomfört historiska analyser av Statens Offentliga Utredningar. Fokus har varit att läsa ut hur tankar och idéer om barn, familj och bostaden kopplats till arkitektur och landskapsarkitektur under framväxten av Folkhemmet (Cele, Joelsson & Ekman Ladru, kommande; Joelsson, Ekman Ladru & Cele, kommande). Den underliggande ambitionen har varit att visa hur samhällsplanering och den byggda miljön genomsyras av sociala och kulturella föreställningar om vardagslivet och vilka behov människor har. Vi kan i våra analyser visa hur sociala värden har varit helt centrala i framväxten av svensk samhällsplanering, men också att de har förändrats och under senare decennier nästan helt försvunnit ur planeringsretoriken. Detta är en central utgångspunkt i hur vi

representanter från Uppsala kommun, bostadsbolag och organisationer verksamma i de aktuella områdena.

närmar oss begreppet urban hållbarhet inom projektet. Vi menar att urban hållbarhet i hög grad måste förstås utifrån sociala värden ur ett vardagslivsperspektiv, dvs. den levda verkligheten. Att ha denna utgångspunkt är helt avgörande för att arbeta med urbana (socio-ekologiska) hållbarhetsfrågor. Våra analyser pekar snarare mot att både kunskap om barns och familjers vardagsliv och kunskap om olika behov sällan vägs in i planeringen av den fysiska miljön.

En viktig utgångspunkt för forskningsprojektet är därför vardagslivets betydelse. I de bostadsområden vi har studerat bor och lever familjer sina vardagsliv, där förutsättningar, behov och förpliktelser i tid och rum formar den vardagsväv som stödjer eller begränsar familjernas vardagspraktiker. För att få en mer djupgående kunskap om vardagslivets tyngder och avlastningar, behöver forskningsmetoderna spegla det mångfacetterade vardagslivet. Det material som ligger till grund för våra analyser har därför samlats in med hjälp av djupintervjuer (med föräldrar, unga och barn), mobilitetsdagböcker, och genom promenadintervjuer i hem- samt fritidsmiljöer, samt genom "skuggning" av barn i två av bostadsområdena. Vi har även genomfört platsobservationer, fotograferat bostadsområdenas utformning och kvaliteter, och även tagit del av planeringsdokument för bostadsområdena, i syfte att placera familjernas upplevelser och erfarenheter av sitt boende, och av barnens lek och mobilitet, i ett socialt och kulturellt sammanhang.

Projektets metodologiska och vetenskapliga utgångspunkter i vardagslivets betydelse, och boendes perspektiv på sitt eget vardagsliv och sin vardagsmobilitet, understryker vikten av att studera boendemiljön i sitt sammanhang. Det innebär att vi förhåller oss till olika *rumsliga lager* i analysen. De rumsliga lager som är betydelsefulla utifrån ett vardagslivsperspektiv är: bostaden (lägenheten och flerfamiljshuset), bostadsgården och bostadsområdet – samt kopplingar till den bredare stadsväven. I analysen har vi särskiljt dem för att kunna peka på specifika aspekter i fråga om just bostaden, bostadsgården eller bostadsområdet, men i familjernas berättelser om sin vardag är dessa sammanflätade. Det är tydligt att bostaden hänger ihop med boendemiljön, och att det finns en stark växelverkan och relation mellan de olika rumsliga lagren. I vår analys fokuserar vi på de platser i bostaden, på gården och i bostadsområdet som barn och familjer använder i sin vardag för lek, socialitet, omsorg och mobilitet – vi kallar dessa för *barn- och familjeorienterade platser*. Begreppet "barnorienterade" offentliga rum (jfr. Vanderstede, 2007) har introducerats som ett alternativ för barnvänlighet som ofta förknippas med en romantiserad

syn på barndom. Barnorientering omfattar mer än bara barns möjligheter till utomhuslek vid bedömning av bostadsområden. Insatser i stadens offentliga rum bör baseras på en integrerad syn på barns (och familjers) närmiljöer (Vanderstede, 2007). Vi ser dessa barn- och familjeorienterade platser som en del av stadens sociala infrastruktur (Latham & Layton 2019), som i sin tur är en del av den större fysiska infrastrukturella väv som städer utgör. Vi har i analysen av hur boendemiljön fungerar för familjerna dessutom förhållit oss till planeringsforskarens Susan Fainstein (2009) kriterier som hon menar kännetecknar en *rättvis stad*. Dessa utgörs till exempel av att bostadsområden gränser bör hållas öppna och flytande; att offentliga mötesplatser är utformade så att olika livsstilar kan rymmas och inte hamnar i konflikt; att offentliga platser ska vara lättillgängliga, och vara utformade med blandade verksamheter och funktioner; och att all planering måste relatera den enskilda platsen till staden som helhet. Detta ger en mer robust förståelse för hur man skapar hållbara stadsmiljöer för barn och familjer. Eftersom projektet är kvalitativt till sin karaktär vill vi särskilt ge en fördjupad kunskap om familjernas vardagsliv och vardagslivsorganisering. Vi intresserar oss för hur det rumsliga och det materiella har betydelse i vardagen, och hur rumslighet och materialitet samspelar med olika sociala processer, och med kulturella normer och föreställningar. I analysen är därför *kontextualisering* ett viktigt analytiskt verktyg för att förstå familjernas vardagsliv och hur rumslighet och materialitet, och sociala och kulturella processer samspelar (Aretun 2007). Kontextualisering innebär med andra ord att placera vardagslivet i sitt historiska, sociala, kulturella, och tidsrumsliga sammanhang.

Projektet bidrar alltså med kunskap om hur boendemiljön utgör en social såväl som en fysisk-materiell infrastruktur för barn och familjer i flerfamiljshus. Med utgångspunkt i våra analyser menar vi dock att för att förstå vad som verkligen utgör en hållbar urban miljö för barn och familjer krävs ett mer radikalt och relationellt rumsligt perspektiv. Kulturgeografen Massey (2005) ser platser som levande och dynamiska; de skapas av livet som levs där, och är samtidigt med och formar vardagslivet. För att skapa omhändertagande boendemiljöer är det centralt att se hur bostadens, bostadsgårdens och bostadsområdets fysiska och materiella egenskaper kan utformas för vardagslivets behov. Platser som barn och familjer använder i sin vardag för lek, gemenskap, omsorg och mobilitet är en del av den större infrastrukturella väv som städer utgör. Vi föreslår därför begreppet **omhändertagande boendemiljöer** som ett radikalt planeringskoncept och -verktyg för stadsplanerare att utforma barn- och familjeorienterade städer; städer som stöttar barn och familjer i sina

vardagsliv. För att boendemiljön verkligen fungerar för barn och familjer så behövs ett radikalt nytt sätt att tänka och planera kring boendemiljön och dess rumsliga lager. En central aspekt av en sådan omhändertagande infrastruktur är att den binder samman inomhus- och utomhusmiljöer i olika rumsliga lager, och bjuder in till en spontan och lekfull platsanvändning och mobilitet i vardagen. Att tänka kring boendemiljöer som miljöer som *tar hand om* de boende lyfter fram att boendemiljön är något annat än en ram där vardagslivet utspelar sig. Genom att uppmärksamma boendemiljön som en omhändertagande infrastruktur kan vi också bättre analysera hur städer kan planeras och organiseras för att vara inkluderande, socialt hållbara och levande. Att formulera stadsplaneringen utifrån en omhändertagande infrastruktur visar på hur vardagslivet och dess behov får ta plats genom boendes levda erfarenheter och upplevelser, och där både rumsliga, ekologiska, materiella och sociala dimensioner tas i beaktande. Det pekar också mot en stadsplanering vars syfte är att stödja människors vardagsbehov, och som lyckas inkludera och förvalta medborgares upplevelser och erfarenheter.

I rapporten står barn, familjer, barndom och föräldraskap i fokus. Vi tar avstamp i en teoretisk förståelse av att barn och barndom inte är enhetliga kategorier, utan beroende av sitt historiska, kulturella och sociala sammanhang (James & Prout 2003; Cardell & Sköld 2023). Barn som social kategori och barndomen som kulturellt fenomen är sammanvävd med föreställningar och normer kring ålder och generation, likväl som kön, klass, sexualitet eller ras/etnicitet. Även plats spelar roll, vad som förstås som ett barn och hur barndom föreställs, skiljer sig åt beroende på tidsepok och plats. Genom att ha ett analytiskt fokus på barn och barndom kan vi alltså säga något om den tid vi lever i, och om hur vi organiserar vårt samhälle i tid och rum. Ett samhälles föreställningar om barn och barndom materialiseras bland annat i hur vi planerar och bygger våra städer (Joelsson, Ekman Ladru & Cele, kommande). I rapporten talar vi genomgående om ”barn” och ”familjer” som utgångspunkter i vår analys. Dessa begrepp är givetvis komplexa och innehåller en stor variation av individer, såväl som olikheter gällande villkor, förutsättningar och övriga förhållanden. Som barn räknas enligt barnkonventionen individer under 18 år (UNCRC, 1989). Men det är givetvis stor skillnad på barn mellan 0-18 år när det gäller utveckling, behov och olika typer av förmågor. När det gäller den fysiska miljön innebär det också att barn i olika åldrar har olika behov och använder och förstår den fysiska miljön på olika sätt (van der Burgt & Cele 2014). I rapporten använder vi oss av termen ”barn” därför att det är

ett praktiskt och läsvänligt sätt att skriva på, men vi är noga med att poängtera vilken åldersgrupp vi främst hänvisar till. I rapporten ingår familjer med barn i hela åldersspannet 0-18 år. Utöver ålder finns det också andra intersektionella skillnader mellan individer som genusfrågor och könsidentitet samt olika socio-ekonomiska skillnader. Medan vi aktivt förhåller oss till den senare så lägger vi inte lika mycket vikt vid den förra, det betyder inte att vi inte erkänner det som en viktig kategori utan snarare att den inte varit i fokus för just den här analysen.

Rapportens disposition

I rapporten presenteras forskningsprojektets centrala resultat. Rapporten är framförallt riktad till tjänstemän och politiker som arbetar med frågor om stadsplanering, boende, boendemiljö och mobilitet i staden.

Först diskuteras Uppsala som stad och bostadsort, varpå de studerade bostadsområdena presenteras, och staden och bostadsområdena sätts i relation till rådande stadsplaneringsideal om den kompakta och tillgängliga staden. Den tidigare forskningen inom området presenteras sedan, framförallt utifrån tre forskningsfält: barn och familj i lägenhet; familjers lägenhetsboende i förhållande till barns mobilitet och lek; samt avslutningsvis forskning som söker utforma normer och riktlinjer för familje- och barnorienterade bostäder och boendemiljöer.

I efterföljande kapitel tar vi oss sedan an hur våra forskningsdeltagare erfar, upplever och förhåller sig till sin bostad, sitt bostadskomplex/kvarter och sitt bostadsområde – de tre lager av boendemiljön som vi analytiskt närmar oss i rapporten. Inom ramen för dessa lager har vi särskilt fokuserat på *vardagslivets rumslighet*, *lek* och *vardagsmobilitet* utifrån de a) ideal, normer och kulturella föreställningar som familjerna förhåller sig till, samt utifrån b) de handlingar och praktiker de utför och säger att de utför i vardagen.

I den avslutande diskussionen koncentrerar vi oss på det vi kallar för *omhändertagande boendemiljöer*.

Det snabbväxande Uppsala

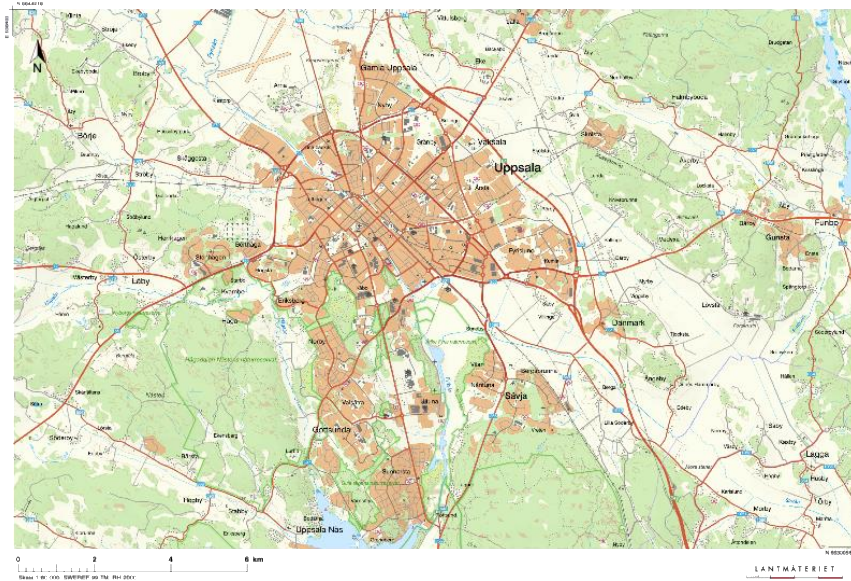
Uppsala har 215 000 invånare och är den fjärde största kommunen i Sverige. Uppsala har en kraftig befolkningstillväxt, och är det snabbast växande länet i Sverige för åttonde året i rad (Länsstyrelsen Uppsala län 2024). Ungefär 20 procent av Uppsalas befolkning är barn (år 2022). I och med befolkningstillväxten råder också en ”obalans på bostadsmarknaden i Uppsala län” (Ibid., s10, se även Region Uppsala 2024).

I ett flertal större planeringsprojekt försöker man möta bostadssituationen med att bygga vertikalt, på höjden, och med täta bostadskvarter. I Uppsala är 62 procent av bostadsbeståndet bostadsrätter, och 38 procent hyresrätter, vilket gör att staden är en av 10 kommuner i Sverige med flest bostadsrätter i sitt bestånd (SCB 2022). De senaste årens ekonomiska utmaningar har gjort att bostadsbyggandet också avstannat, och antalet färdigställda bostäder väntas minska kraftigt (Länsstyrelsen Uppsala län 2024). År 2022 klassificerades totalt 12 800 hushåll i Uppsala som trångbodda, vilket motsvarar drygt 11 procent av alla hushåll i kommunen. Hushåll med barn är generellt sett mer trångbodda än de utan, och andelen trångbodda hushåll med barn har ökat något under senare år. Trångboddheten är som störst för hushåll med låga inkomster. För ensamstående mammor (44 procent) och för boende i hyresrätter (21 procent). 21 procent av alla hushåll boende i hyresrätt är trångbodda. (Uppsala kommun 2024).

I länsstyrelsens analys av bostadsmarknaden konstaterar de att den starkaste efterfrågan finns på större hyresrätter (3+ rum), på bostadsrätter i alla storlekar och på småhus (Länsstyrelsen Uppsala län 2024). Boende i nybyggnation utgörs i högre utsträckning av ”yngre barn och vuxna i familjebildande ålder” (s.24). Länet har också en ung befolkning, vilket också speglas i en del av de problem som bostadssituationen medför. Länsstyrelsen konstaterar att

Det saknas en klar bild av hur barns boendesituation ser ut i länets olika kommuner. Det finns ingen samlad statistik av barn och ungas hemlöshet, varken i länet eller nationellt. I länet råder det också brist på bostäder för unga. I

vissa kommuner har unga vuxna svårt att hitta ett lämpligt första boende. Flera åtgärder krävs för att tillgodose ungas rätt till bostad. Länsstyrelsen bedömer att barn och ungas rätt till bostad inte tillgodoses idag vilket kan påverka tilliten till både vuxna och det allmänna. (s. 11)

Figur 1. Karta över Uppsala (Källa: Lantmäteriet)

Planeringsideal och rumslig utformning – i tre bostadsområden

I projektet undersöks tre olika bostadsområden i Uppsala: Gottsunda, Kungsängen och Östra Sala backe. Stadsdelarnas fysiska form är ett resultat av materialiserade planeringsideal. Hur ett stadsrum är utformat spelar roll för hur barn, unga och familjer rör sig i sin närmiljö, men inte i determinerande bemärkelse. Även sociala och kulturella faktorer, normer och föreställningar, har betydelse för hur vi lever och rör oss i staden. Fysiska aspekter som är särskilt intressanta är gatustruktur, trafikseparering, möjlighet att gå och cykla, trafikflöden, husens höjd och placering i förhållande till varandra, tillgång till lekplatser och andra platser för lek respektive idrott, tillgänglighet till grönområden av bra kvalitet och allmän upplevd känsla av trygghet i området. Trygghet syftar här på både den fysiska och den sociala miljön.

En viktig aspekt i förståelsen för hur ett område fungerar är hur dess olika delar länkas samman, och detta gäller både den enskilda stadsdelen i förhållande till andra stadsdelar och staden i sig, samt till hur den enskilda bostaden länkar samman med den omgivande närmiljön (Marcus et al 2023). Läget i stadsrummet spelar roll i relation till målpunkter utanför området men även för hur många och vilka som rör sig i området genom hur gatunätet kopplas samman (jmf Marcus et al 2023).

Planeringsideal för en kompakt och tillgänglig stad

I rapporten utgår vi från en förståelse av att utformningen av bostadsområdena är en följd av olika slags *planeringsideal*. Ett samtida planeringsideal av stor betydelse är *den kompakta staden*, vilken åstadkoms genom förtätning (Tunström & Smas 2017). Den kompakta staden framställs ofta som oundviklig i planeringsdebatten, både för att möta en prognosticerad befolkningstillväxt med ökad efterfrågan på bostäder, en befintlig bostadsbrist, och för att möta krav på ekologisk och social hållbarhet (Neuman 2005). Kompakthet innebär med andra ord att bygga på höjden (vertikalt) för att erbjuda fler människor boende i områden med begränsat markutrymme och ofta högre markpriser. Ofta, men inte alltid, associeras även den kompakta staden med närhetsprinciper: att det på områdesnivå ska finnas möjlighet att nå vardagens målpunkter (såsom t.ex. service, kollektivtrafik, förskola, en park eller ett grönområde) till fots. Det finns med andra ord ofta en tanke om tillgänglighet inbakad i den kompakta staden.

Vad som menas med förtätning är inte givet, utan förtätning kan ta sig uttryck på många olika vis i planeringen och i den byggda miljön. Även i forskning har det definierats och studerats på många olika sätt. När vi i den här rapporten talar om *den kompakta staden* i planeringen av bostadsområden menar vi att det idag finns en tanke att stadsbyggande och stadsutveckling ska präglas av en "stadsmässighet", det vill säga en områdesstruktur med höga byggnader som står nära varandra. I linje med Jane Jacobs (1969) och Jan Gehls (1971) tankar om täthet och stadsliv, menar man ofta att detta ska generera ett rikt socialt liv i stadsmiljön.

Ofta förstås den kompakta staden i relation till urban form (Haarstad et al 2023), och inte lika mycket i förhållande till det sociala, och en intensifierad socialitet. Förtätningen förväntas t.ex. möjliggöra en minskad efterfrågan för hushållen på att ha egen bil, eftersom även funktionsblandning och funktions-täthet i bostadsområden ofta lyfts fram parallellt. Närhet till arbetsplatser,

förskola/skola, service och andra bekvämligheter ses därför som viktigt i kombination med en ökad koncentration av bostäder. Ett vanligt förekommande mål är den så kallade 15-minuterstaden (Moreno 2024), där vardagens alla nödvändigheter ska nås inom 15-minuter från bostaden. Närheten till vardagens viktigaste målpunkter ger på så vis en större möjlighet att använda aktiva, kollektiva eller delade färdssätt, såsom gång, cykling, buss eller olika typer av mikromobilitet, och antas därmed kunna bidra till en ökad miljömässig hållbarhet. Att vardagens målpunkter är koncentrerade i rummet, antas också bidra till en ökad möjlighet till social hållbarhet, eftersom människor rör sig och förväntas interagera med varandra i sitt närområde i högre utsträckning. Frågor om förtätning, eller den kompakta staden, har liksom mycket annan samhällsplanering och transportplanering, ofta diskuterats främst utifrån tekniska och mätbara faktorer, och vilka tänkta sociala utfall detta kan få snarare än utifrån levd erfarenhet. Rooney (2003) menar att täthet alltid har en politisk och social kontext, men är framförallt en erfarenhet och ett sätt att leva. Hon menar vidare att en stadsplanerarens mest grundläggande fråga måste vara hur en plats eller ett rum *fungerar*, hur platsen förstås som *levd i rummet* (Rooney 2003, 195). De som blir experter är då inte i första hand stadsplaneraren, utan de som faktiskt lever och bor på platsen i fråga. Exempelvis har forskning visat att en intensifierad trafiksituation på grund av förtätning har negativa konsekvenser för barns mobilitet (se Björklid och Nordström 2007).

Ett annat planeringsideal som existerar parallellt, om än med något mindre räckvidd, är *den tillgängliga staden*. Den tillgängliga staden handlar om att öka tillgängligheten till vardagens centrala målpunkter för stadens invånare i stort, men också att arbeta med särskild tillgänglighet för specifika grupper. Exempelvis har tillgänglighetsanpassning av staden för personer med olika typer av funktionsnedsättningar och -hinder ägt rum på ett genomgripande sätt de senaste årtiondena. Räfflade markeringar för synskadade på trottoarer, peronger eller vid cykelparkeringar, ramper och hissar har byggts, och på många gågator och gångtytor har kantstenar tagits bort och en utjämning av gaturummets golv har skett. Tillgänglighet har även diskuterats i en bredare bemärkelse, exempelvis kopplat till transportsystemen eller till staden mer generellt. Ett tydligt exempel på det är hur barns tillgång till staden ser ut, och huruvida våra städer är *barnorienterade*. Det som brukar benämnas som barnvänlig stadsplanering har också sin grund i att barnkonventionen blev lag i Sverige år 2020, vilket gett upphov till krav på att arbeta mer systematiskt med barnfrågor i samhällsplaneringen (Nordström 2020).

Planering handlar i grund och botten om att rumsligt omvandla och fysiskt gestalta visioner för/om ett samhälle. Planeringen utförs i flera olika skalnivåer och tidsperspektiv, där alltifrån markpolitik och översiktsplanering sätter ramarna för den faktiska planeringen som sker på områdes- och detaljplane-nivå. I den nyurbanistiska tradition som planeringspraktiken rör sig inom, betonas arkitekturens, designens och den fysiska miljöns roll för att skapa den attraktiva staden (snarare än t.ex. planeringens kommunikativa roll, som med-lare mellan olika aktörer; Fainstein 2000; Tunström & Smas 2017). För att placera familjernas berättelser i vårt projekt i ett samhälleligt sammanhang, menar vi att idealet om den kompakta och tillgängliga staden behöver disku-teras mer ingående.

Hur en stadsmiljö fungerar för invånarna är givetvis även sammanflätat med olika sociala, kulturella och ekonomiska aspekter som påverkar vilka möjlig-heter och svårigheter som miljön ger invånarna och hur dessa kommer att upp-fattas, påverka och hanteras av de boende. Här finns också starka samhällsdis-kurser kring föräldraskap, familj, barndom samt tankar kring risk och trygghet när det gäller mobilitet och barns utevistelse och lek. Detta gör att även om de rumsliga strukturerna har stor påverkan på barns- och familjers vardagsmobi-litet, lek och trivsel så måste frågan analyseras med hänsyn tagen till sociala och kulturella aspekter. I projektet kan vi se att både rumslig utformning, kul-turella föreställningar och sociala normer har betydelse för barnen och famil-jernas vardagsmobilitet och lek på olika sätt, men för att förstå olika samband behöver forskningsdeltagarnas berättelser och handlingar förstås i sitt sam-manhang.

Uppsala kommuns översiktsplan

Den översiktsplan som sätter de övergripande målen för planeringen av Upp-sala under projekttiden antogs år 2016. De övergripande målen för kommu-nens utveckling fram till 2050 som presenteras i planen är huvudsakligen att Uppsala ska vara uppbyggt kring *noder och stråk*. Tanken är att människor ska ha nära både till varandra och till arbetsplatser. Ambitionen är att det ska vara lätt att byta mellan olika färdmedel och att gå och cykla. Genom att för-täta och koncentrera bostäder, arbetsplatser och service i stråk och noder, me-nar man att det är möjligt att lämna andra platser som parker och grönområden rofyllda och obebyggda.

Kommunen har som ambition att vid år 2050 vara en femkärnig stad. Innerstaden ska fortfarande vara centrum men en satsning på fyra olika stadsnoderna Gränby, Gottsunda-Ultuna, Börjetull och Bergsbrunna ska skapa den femkärniga staden. För att få en sammanhängande stadsbygd enligt detta mål, krävs en hel del stadsbyggnadsutvecklingsprojekt för att binda samman noderna. Tanken är att blanda bostäder med arbetsplatser, service och parker. Övriga mål handlar om en sammankopplad grönstruktur och rent vatten, en levande landsbygd med många tätorter och att system för avfall, el, vatten, avlopp och värme hänger ihop.

Planen fokuserar på fyra olika prioriteringar som styr hur planeringen utformas på en mer lokal nivå. Prioriteringarna är att vara en drivande kraft i världen, att vara en kommun för alla, att ge plats för de goda livet och att vara en föregångare i en ansvarsfull samhällsutveckling. Av de prioriteringar som är av störst betydelse för projektets inriktning är prioriteringen *en kommun för alla*. Visionen är att Uppsala ska vara fysiskt och socialt sammanhållet, jämlikt, jämställt och öppet. Det finns en tanke att stadens fysiska strukturer kan *främja kulturskapande och demokratiskt engagemang*. Inkludering, medskapande och delaktighet uppges som *självklara inslag i samhällsutvecklingen*, då detta antas stärka områdets lokala identiteter liksom människors ansvar och tilltro till varandra och till samhället. Bebyggelse-, transport- och grönstruktur ska vara inbjudande och trygga, så de bidrar till möten mellan människor och till vistelse och rörelse utan barriärer (Uppsala kommun, 2016, sid 15).

Prioriteringen ska uppnås genom satsningar på livsmiljöer för sammanhållning och trygghet. Med detta menas att boendemiljöer är utformade så att de främjar jämställdhet, olika slags hushåll, social sammanhållning och trygghet. Vidare vill man satsa på inkluderande offentliga miljöer som är tillgängliga, välkomnande och ger möjlighet till både aktivitet, återhämtning och möten. (Uppsala kommun, 2016, sid 15)

Inom prioriteringen lyfts också fram att lokala platsidentiteter är något som stärker lokalsamhället och antas bidra till levande miljöer, sammanhang, variation och tillhörighet. För att uppnå detta betonas medskapande i samhällsutvecklingen och den egna närmiljön, med särskilt fokus på barn och unga. Det uppges främja inkludering och demokratisk delaktighet (Uppsala kommun, 2016 sid 15).

Prioriteringen att ge plats för *de goda livet* är också direkt inriktat mot hur stadsmiljön påverkar familjers vardagsliv och mobilitet. Målet innebär att det ska vara lätt att *tillgodogöra sig och bidra till samhällets kvaliteter*. Det offentliga rummet och boendemiljöer ska ge möjlighet till möten, rekreation och inspirerande upplevelser för boende och besökare. Bebyggelse, rörelsestråk och lokalisering av mål- och mötespunkter ska främja trygghet, närhet och ett enklare vardagsliv för människor i olika åldrar och med olika livsstilar. (Uppsala kommun, 2016, sid 16)

Målet ska uppnås genom att satsa på en så kallad 10-minutersstad, där man i staden, i prioriterade tätorter och längs kollektivtrafikstråken på landsbygden ska kunna nå vardagsfunktioner som dagligvarubutiker, förskola, park eller natur inom cirka tio minuter med gång, cykel eller kollektivtrafik. För att uppnå detta blir det centralt att fokusera på funktionsblandade miljöer och att koncentrera bebyggelse till prioriterade stråk, noder och orter. Detta gäller såväl bostäder, arbetsplatser som samhällsservice. (Uppsala kommun, 2016, sid 16)

Den här koncentrationen av bebyggelse och service är bakgrunden till många av de förtätningsprojekt som genomförs i staden. Men i stadsutvecklingen betonar man också att i de vardagsmiljöer som ska skapas ska människor ges goda möjligheter till solljus, skugga, lek och aktivitet, samt både fysisk, kulturell och social stimulans och återhämtning. Barns och äldres behov ska särskilt uppmärksammas. (Uppsala kommun, 2016, sid 16)

En tätare stad kräver också mer samordning av verksamheter och samnyttjande av lokaler och detta anges kunna bidra till närhet, tillgänglighet, enkelhet och kvalitet i människors vardag. För att effektivt använda lokaler och ytor eftersträvas mångfunktionalitet, där ytor ska kunna fungera för flera olika aktiviteter och funktioner samt olika grupper av invånare, och kunna användas av olika grupper under olika tider på dygnet (Uppsala kommun, 2016, sid 16).

Vidare fokuserar man på utrymme för rekreation. Med detta syftas att grönområden i och kring staden och tätorterna reserveras för att tillgodose dagens och framtidens behov. Befintliga och nya park- och friluftsområden med särskilt stora kvaliteter och upplevelsevärden utvecklas. Tillgänglighet till vatten för rekreation och bad förbättras. (Uppsala kommun, 2016, sid 16)

I planeringsarbetet arbetar man utifrån vad man kallar *Uppsalaprinciperna*, vilket innebär att skapa närhet i den fysiska strukturen genom att koncentrera, koppla samman och blanda. Medan man skapar mervärden genom att arbeta med förhållningssätten att tänka långsiktigt, utgå från platsen och samordna investeringar (Uppsala kommun 2016, sid 37).

Prioriteringarna i Översiktsplanen sätter ramverket för all annan planering i kommunen och är alltså det övergripande målen som stadsutvecklingsprojekt och exploatering inom kommunen sker. Ovanstående prioriteringar, tillsammans med de mål som funnits i tidigare översiktsplaner är alltså det som politiskt sätter inriktningen för hur exploateringen av Östra Sala backe och Kungsängen har skett, samt för hur den pågående och framtida förtätningen av Gottsunda kommer att ske. För projektets del är det av särskild vikt att se hur de prioriteringar som funnits faktiskt kommit att avspegla sig i den fysiska miljöer och i familjernas vardagsliv.

De undersökta områdena

De bostadsområden som varit föremål för forskningsprojektets intresse är Kungsängen, Östra Sala backe och Gottsunda i Uppsala. I dialog med planerare från Uppsala kommun i projektets uppstartsfas valdes dessa ut utifrån kriterier för variation i kvartersstruktur såsom hur tätt man byggt, vilka olika trafiklösningar som valts, avstånd från stadskärna och befolkningssammansättning gällande inkomstnivåer och etnicitet utifrån antalet utlandsfödda. Samtliga tre områden karaktäriseras av lägenhetsboenden och är uppförda i olika tidsperioder och med olika underliggande tankar kring stadsbyggnad och boende. I både Kungsängen och Östra Sala backe dominerar hushåll utan barn, och ungefär 20 procent utgörs av hushåll med barn. De flesta hushållen med barn i Kungsängen bor i bostadsrätt, och i hyresrätt i Östra Sala backe. I Gottsunda har närmare hälften av hushållen barn, och majoriteten av hushållen bor i hyresrätt (Statistik från Uppsala kommuns statistikavdelning, 2024).

Förtätning och den vertikala boendestrukturen

Förtätningssyftet har i våra tre studerade bostadsområden tagit sig olika uttryck. Östra Sala backe och Kungsängen är två centrala områden som byggts i den befintliga stadsstrukturen, det vill säga både bidrar till att förtäta staden, och att dessa nybyggda områden i sig blir mycket täta, dvs att den bostadsform som överväger är högre flerbostadshus på mellan 7 och 10 våningar. Eftersom

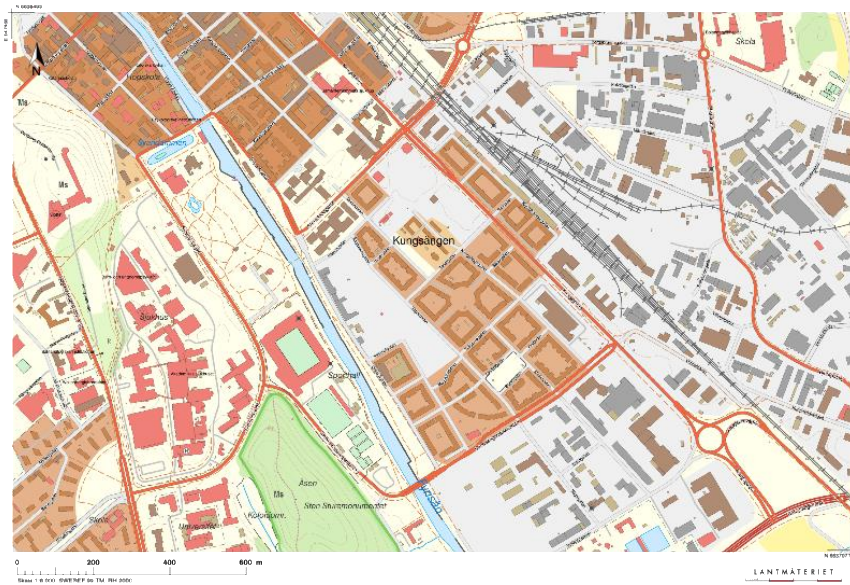
markytan att bygga på är begränsad, har också huskropparna placerats nära varandra. Följden av detta är att upplevelsen av utrymme, luftighet och ljusinsläpp på markplan mellan huskropparna påverkas, liksom möjligheterna till fler och varierade ytor saknas, eller att anlägga varierad och integrerad växtlighet.

Förtätningssidealet har styrt framförallt byggandet av Kungsängen (2005-pågående) och Östra Sala backe (2017-pågående) som är helt nya bostadsområden. Den (sen)funktionalistiska planeringen som präglar Gottsunda härstammar däremot från det omfattande bostadsbyggnadsprojektet Miljonprogrammet, då en miljon bostäder skulle byggas i Sverige mellan 1965-1975 för att möta bostadsbristen. Gottsunda bebyggdes med både flerfamiljshus och småhus, men här fokuserar vi på skivhusen med sju våningar som uppfördes i området Stenhammar mellan 1970–74. Stadsplanen Stenhammar är från 1969 (Tyréns 2018). Under den här senfunktionalistiska perioden kom SCAFT-planeringen att styra hur utemiljöerna gestaltades, och handlade framförallt att separera trafikslag och särskilja olika slags gator från varandra, och separera olika funktioner såsom boende från arbetsplatser, men även från biltrafik med höga hastigheter, och på så sätt öka trafiksäkerheten. I Gottsunda finns också en ambition att förtäta, men anledningen är inte egentligen bostadsbrist även om det råder brist på hyreslägenheter och radhus för större familjer i området. Förtätningen ses här som ett led i arbetet mot “social utsatthet”, framförallt för att stävja grogrunden för kriminalitet och social marginalisering (Handlingsplan för Gottsundaområdet 2021-2030). I Gottsunda har också områden förtätats, företrädesvis genom att befintliga områden förändras genom att ny bebyggelse läggs till den befintliga.

Kungsängen

Kungsängen (även kallad Industristaden) är ett centralt bostadsområde, angränsar till Uppsalas stadskärna, med lägenhetshus om 5-7 våningar. Området var tidigare industrimark som började omvandlas i slutet på 90-talet, för att under tidigt 2000-tal börja byggas. Området är i skrivande stund fortfarande under utveckling. Kungsängen är omvandlad industrimark, med en företrädesvis monoton och platt topografi och avsaknad av större grönytor vid tiden för byggstart (Kungsängsreservatet mot söder, samt till viss del årummet, undantaget). Det innebär att grönstrukturen är mindre integrerad: den växtlighet som anlagts härstammar från samma tid som husen byggts, men även att majoriteten av växtligheten är anlagd och från samma period (träd och buskar är i samma uppväxtfas). Detta kan bidra till en känsla av att området är “grått”.

Stadsdelen har en huvudsakligen stängd kvartersstruktur med innergårdar som är avstängd för biltrafik, men där biltrafik tillåts på gatorna mellan bostadshusen/kvarteren. Stadsdelen är planerad som en förlängning av den befintliga stadskärnan tack vare närheten till city, och ligger även nära till Uppsala Resecentrum med fjärr- och stadsbuss-, och tågförbindelser. Den första förskolan öppnade 2013, drygt 8 år efter att det första bostadshuset i området stod färdigt. Omvandlingen av den gamla bussdepån i norra Kungsängen till förskola, grundskola, idrottshall, centrumverksamhet, kontor, garage och ett torg pågår för närvarande.

Figur 2. Karta över Kungsängen (Källa: Lantmäteriet)

Figur 3. Programkarta Kungsängen (Källa: Uppsala kommun)

Figur 4. Gatubild Kungsängen (författarnas foto)

Figur 5. Utsikt från gatan in mot en bostadsgård i Kungsängen (författarnas foto)

I området bor omkring 4500 personer. Av dessa är 32 procent barn mellan 0-19 år. Andelen utlandsfödda eller som har två utlandsfödda föräldrar är 21 procent. 32 procent av hushållen har barn. Genomsnittlig årsinkomst är 376 000 kr. Andelen som bor i hyresrätter är 16 procent, bostadsrätter är 83 procent och äganderätter 2 procent.

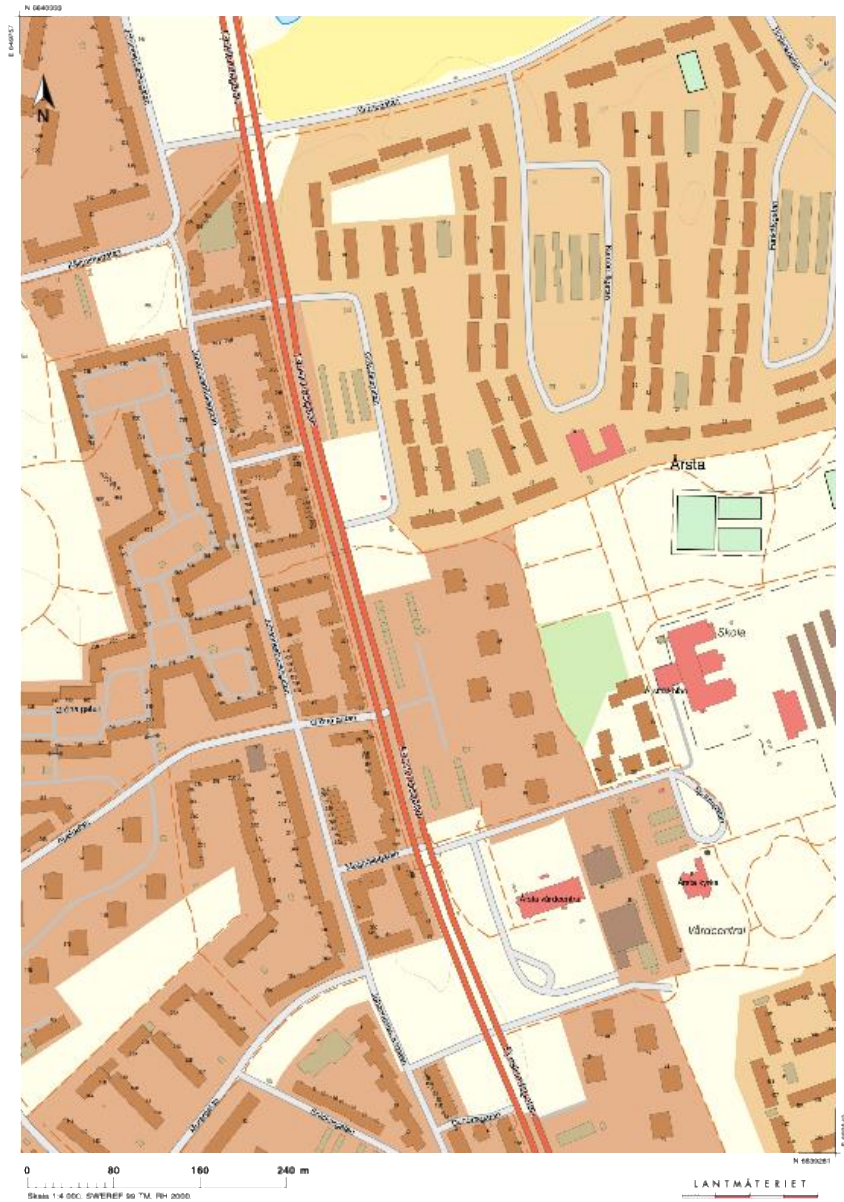

Figur 6. Tätt mellan husen i Kungsängen, 5-våningshus (författarnas foto)

Östra Sala backe

Östra Sala backe ligger i den östra delen av Uppsala ungefär 2 km utanför stadskärnan. Området började byggas år 2017 genom förtätning av ytan mellan två befintliga äldre bostadsområden, Sala backe och Årsta, vilka åtskiljs av en trafikerad väg. Östra Sala backe är med andra ord uppfört längs med vägen. Kvarteren har en huvudsakligen stängd kvartersstruktur med lägenhetshus om 5–8 våningar som skiljer sig från de omgivande lägre husen i Sala backe och Årsta. Fyrislundsgatan som löper mellan Årsta och Östra Sala backe binder samman två större köpcentrum. I närheten finns även en större park, Källparken, som kan nås till fots genom gångvägar i det äldre området Sala backe. Östra Sala backe har omkring 10 000 invånare och av dessa är 14 procent 0–19 år. Andelen utlandsfödda eller med två utlandsfödda föräldrar är 21

procent. Genomsnittlig årsinkomst är 268 000 SEK. Andelen hushåll med barn är 20 procent. Andelen som bor i hyresrätt är 41 procent, bostadsrätt 58 procent och äganderätter är 1 procent.

Figur 7. Karta över Östra Sala backe (Källa: Lantmäteriet)

Illustrationsplan med numrerade perspektivvyer. Illustration: Sweco AB

Figur 8. Östra Sala backe, med olika funktioner i närområdet. Området är byggt mellan de två befintliga stadsdelarna Årsta i öster och Sala backe i väster.

Figur 9. Ingång mot bostadsgård från gatan i Östra Sala backe (författarnas foto)

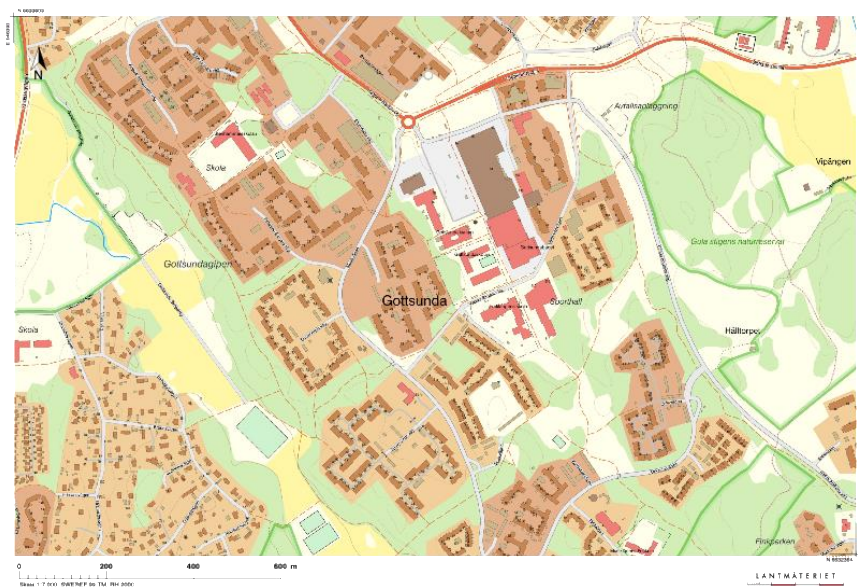

Figur 10. Gatuvy från Johannesbäcksgatan mot Fyrislundsgatan i Östra Salabacke (författarnas foto).

Gottsunda

Gottsunda ligger i södra delen av Uppsala, ungefär 6 km utanför stadskärnan. I *Gottsunda* bor omkring 10 000 invånare, varav 30 procent är barn mellan 0–19 år. Andelen utlandsfödda eller som har två utlandsfödda föräldrar är 55 procent. Genomsnittlig årsinkomst är 226 000 SEK. Andelen hushåll med barn är 41 procent. Andelen som bor i hyreslägenhet är 65 procent, bostadsrätt 25 procent och äganderätter 9 procent.

Området byggdes mellan 1965 och 1976 och har bostadshus med mellan 3-7 våningar. Här finns både lägenhetshus, radhus och villor. Området är trafikseparerat och här finns god tillgång till bilfria grönområden. Här finns det hyresrätter och ett köpcenter med bibliotek, teater, simbassäng, sportcenter och olika samhällsservice. *Gottsunda* är ett stigmatiserat bostadsområde (van der Burgt 2006, Backvall 2019) och har de senaste åren varit föremål för omfattande insatser (Handlingsplan för *Gottsunda*området 2021-2030) med syfte att för öka invånarnas känsla av trygghet och säkerhet och göra *Gottsunda* till "hjärtat av södra Uppsala". *Gottsunda* har tidigare varit med på Polisens lista över "särskilt utsatta områden", men har sedan december 2023 klassificerats som "riskområde" snarare än "särskilt utsatt" (<https://bygg.uppsala.se> 7 mars 2024). Handlingsplanen har fyra tematiska fokusområden: trygghet, barn och ungas uppväxtvillkor, jobb och företagande, samt delaktighet. Målen för 2030 är a) att *Gottsunda*, Valsätra och Bäcklösa är områden som lockar till inflyttning, besökare och etableringar, b) att boende i *Gottsunda*området vill och kan bo kvar i området, samt c) att barn och unga i *Gottsunda*området har goda uppväxtvillkor och hög framtidstro.

Figur 11. Karta över Gottsunda. (Källa: Lantmäteriet)

Figur 12. Husfasad på Stenhammarsväg med gångväg och utsikt mot bostadsgårdarna (författarnas foto).

Figur 13. Närmiljön är trafikseparerad och grön i Gottsunda. Husen som är skivhus är fristående och placerade parallellt men med viss förskjutning (författarnas foto).

Tidigare forskning

I det här avsnittet går vi översiktligt igenom den forskning som är relevant för studien. Hur har familjers lägenhetsboende studerats i ett internationellt sammanhang? Hur har barn- och familjevänlighet när det gäller boendet diskuterats i tidigare forskning? Det finns en stark uppfattning i samhällsdebatt men även i forskning att barn och deras familjer varken hör hemma i eller önskar bo i höghus, samt att barn i denna typ av miljö går miste om möjligheter till en god barndom och saknar utvecklingsmöjligheter (Karsten, 2022; Krysiak, 2020). Marreel et al (2025) menar dock att en vertikal boendemiljö i sig inte är vare sig bra eller dålig för barn, utan att de, precis som andra boendemiljöer, behöver utformas med hjälp av barns perspektiv. Problemet är att barns och tonåringars möjligheter och förutsättningar endast i begränsad omfattning beaktas i planeringen (Cele & van der Burgt, 2015).

Familjer och barn i lägenhet

Forskningen om barn och unga i urbana miljöer är omfattande, men få studier fokuserar specifikt på barnfamiljers erfarenheter av att bo i flerfamiljshus (Karsten 2022). Den forskning som finns fokuserar ofta på höghusboende i Asien och Australien och på hälsomässiga effekter av boendemiljön. Exempelvis undersöker psykologisk forskning effekterna av trångboddhet, hälsofarliga fysiska miljöer samt fattigdom på barns utveckling och familjerelationer (Fitzgerald et al. 2010). En effekt av trångboddhet är enligt dessa studier risken för psykisk ohälsa och kognitiva problem hos barn (Evans et al. 2000; Rosen et al. 2021; McDade et al. 2014). Trångboddhet och buller försämrar barns koncentration och har visat sig leda till sämre skolprestationer (Evans et al. 2001). Stress och konflikter påverkar även föräldrars förmåga att vara känslomässigt tillgängliga (Graham et al. 2009). När det gäller flerfamiljshusens fysiska skick visar den sig ha stor betydelse för familjers hälsa i och med att fukt, mögel och dålig luftkvalitet leder till hälsoproblem (Krieger & Higgins 2002; Wells et al. 2007). Föräldrars oro för barnsäkerhet är också vanligt, exempelvis i relation till balkongers och hissars fysiska skick och säkerhet

(Carroll et al. 2011; Sherry 2012; Andrews et al. 2019). Forskare konkluderar att politiska insatser som subventionerade bostäder och socialt stöd till resurs-svaga familjer är viktiga för att förbättra barns uppväxtvillkor (Kawachi et al. 2002; Baker et al. 2011).

Kvalitativ forskning om barnfamiljers boendeupplevelser i flerfamiljshus är mindre vanligt förekommande och där vår studie fyller en lucka i svensk och internationell kontext. Nethercote et al. (2016) efterlyser exempelvis mer kunskap om hur familjer i flerfamiljshus hanterar barns lek och rörlighet. Den forskning som finns fokuserar på hur familjer hanterar den begränsade boytan samt den fysiska närheten till grannar som ett lägenhetsboende innebär. Bostadens storlek påverkar möjligheterna till avskildhet och större bostäder underlättar detta (Dowling & Power 2021), medan trångboddhet försvårar möjligheten att gå undan och att ägna sig åt egna aktiviteter (Kerr et al. 2018; Easthope & Judd 2010). Exempelvis visar studier att när flera i en familj behöver samsas om utrymme påverkas barns lek negativt (Appold & Juen 2007). Närheten till grannar skapar också spänningar kring störande ljud och frågor om integritet. Ljud från grannar och familjemedlemmar har visat sig störa både sömn och vila (Appold & Juen 2007). Familjer har därför en mängd olika strategier för att skapa lugn och ro och för att hantera familjemedlemmars olika behov av aktiviteter och avskildhet (Dowling & Power 2012; Munro & Madigan 1993). Exempelvis känner föräldrar ofta ett behov av att reglera barns ”lekljud” för att undvika klagomål från grannar (Kerr et al. 2018), vilket negativt påverkar barns lek både inne och ute (Sherry 2008).

Familjers lägenhetsboende och barns platsanvändning och lek: riktlinjer för familje- och barnorienterade bostäder och bostadskvarter

Inom barn- och ungdomsvetenskap är barndomsgeografi ett tvärvetenskapligt forskningsfält nära besläktad med barndomssociologin. Barndomsgeografi har ett särskilt fokus på de rumsliga dimensionerna av barns och ungas vardagsliv och de kontexter och institutioner som spelar roll i deras liv (Holloway m.fl. 2000). Inom barndomsgeografin har det länge bedrivits forskning om barns och ungas användning och erfarenhet av platser i och bortom sin närmiljö. En god tillgång till en variation av olika platser är viktigt för barns och ungas känsla av välbefinnande, samt för deras lärande och utveckling på

en mängd olika plan (Ergler et al. 2022; van der Burgt 2006; 2015; Cele 2006, Joelsson 2022). Tillgång till gröna, öppna och tillräckligt bilfria ytor för lek och umgänge på egen hand och med vänner är en förutsättning för att barn i olika åldrar och med olika intressen ska kunna använda dessa på ett för dem meningsfullt och stimulerande sätt. Även närhet till kulturella och kommersiella aktiviteter är centralt för barn och unga. Lika välbelagt är det dock att det finns många hinder till barns och ungas tillgång till platser, inte minst på grund av orsaker som går att härleda till planeringen av den byggda miljön (Ekman Ladru et al 2025b; Cele 2006; Cele & van der Burgt 2016; Björklid & Nordström 2007).

Även om många av dessa studier inbegripit barn i flerfamiljshus, har få fokuserat särskilt på vad flerfamiljshusboendet innebär för barns platsanvändning och lek utanför hemmet. I flertalet studier rörande familjers lägenhetsboende påtalar föräldrar brist på grönska och grönytor som ett stort problem, och för vissa är det en icke-förhandlingsbar dimension vid val av boende (Andrews & Warner 2020). I en studie om familjeliv i Hongkong framkom att barn och vuxna som bor i höga bostadskomplex – så kallade ”estates” – uppskattar närheten till husgemensamma ytor såsom pool, klubbhus, lekplats och ibland platser för olika sporter. Här har familjerna möjlighet att umgås med sina grannar och tillbringar en hel del tid. Däremot saknar de tillgång till grönytor i Hongkongs mycket täta urbana miljö (Karsten 2022).

Flera studier har undersökt riktlinjer för bostäder och bostadskvarter anpassade för barn och familjer. En översiktsartikel av Andrews et al. (2023) sammanfattar forskningsläget och belyser problemområden i utformningen av bostäder och boendemiljöer, från områdets läge och gångvänlighet till bostädernas planlösning, ljudisolering och förvaringsmöjligheter. Författarna betonar att barn- och familjevänlig design bör tillämpas på flera nivåer: lägenheten, flerbostadshuset, gården och det vidare bostadsområdet. Bristerna i dagens bostadsutformning förklaras ofta av den begränsade delaktigheten från barnfamiljer i designprocessen. På lägenhetsnivå framhålls vikten av flexibilitet i ytor beroende på familjens behov, liksom barnsäkerhet, god luftcirkulation, ljudisolering och integritet mellan lägenheter. När det gäller flerbostadshuset lyfts behovet av ett minimum av större familjelägenheter, ljudisolerade och socialt inbjudande gemensamma utrymmen samt praktiska förvaringslösningar, exempelvis för barnvagnar. Bottenvåningar föreslås i större utsträckning rymma familjebostäder eller kommersiella lokaler för att öka den sociala interaktionen. På bostadsgårds- och kvartersnivå framhålls betydelsen av

säkerhet och tillgänglighet, kvalitativa lekmiljöer och en tydlig separation mellan gångvägar och trafikytor. Slutligen betonas på stads- och områdesnivå att familjevänliga bostäder bör placeras i närhet till grönområden, service och mötesplatser – faktorer som dock sällan tas i beaktande i dagens planprogram (Andrews et al. 2023).

Fatahi et al. (2025) föreslår en begreppsram för barnorienterade utemiljöer som omfattar flera centrala aspekter. En viktig del är kontakten med naturen, där visuella och sensoriska naturinslag bidrar till barns upplevelser och välbefinnande. Sociala nätverk betonas också, genom att utemiljön bör erbjuda mötesplatser, möjligheter till självständig utevistelse samt delaktighet i förvaltningen av området. Vidare lyfts den rumsliga flexibiliteten fram, där ytor kan anpassas för olika typer av aktiviteter. Slutligen betonas säkerhet och trygghet, vilket innefattar överblickbarhet, trafiksäkerhet och tillgång till väderskydd.

Med hjälp av barns perspektiv på sin boendemiljö visar Marreel et al. (2025) att en god socio-rumslig kvalitet i vertikala boendemiljöer – det vill säga bostaden, bostadsgården och den vidare miljön – präglas av tillgänglighet, vitalitet, ägarskap, särprägel, faciliteter, möten, skala, integritet, säkerhet och meningsfulla personer. Dessa tio byggstenar för socio-rumslig kvalitet beskriver hur barn och tonåringar upplever och formar sina vardagsmiljöer. *Säkerhet* handlar om i vilken utsträckning miljön upplevs som trygg och möjliggör rörelsefrihet och självständig lek. *Tillgänglighet* rör i vilken grad miljön och dess faciliteter är kända, användbara, tillgängliga och överkomliga. *Möten* beskriver möjligheten till olika typer av interaktioner som gör det möjligt för barn och tonåringar att skapa meningsfulla relationer. *Meningsfulla personer* syftar på närvaron av nyckelpersoner i miljön som bidrar till utvecklingsmöjligheter och omgivningens levbarhet. *Ägarskap* innebär i vilken mån de boende upplever medägarskap över miljön och där barn och tonåringar kan delta i att påverka omgivningens utformning, inklusive gemensamma utrymmen. *Faciliteter* avser de funktioner och tjänster som finns i miljön och som bidrar till levbarhet och meningsfullhet. *Vitalitet* handlar om hur livfull miljön är och vilka aktiviteter och möjligheter som erbjuds. *Skala* beskriver i vilken utsträckning byggnaden och miljön upplevs som sammanhängande och begripbara. *Integritet* rör möjligheten till personligt utrymme och en känsla av trygghet, inklusive platser där barn och tonåringar kan välja att vara för sig själva. Slutligen innebär *särprägel* i vilken grad miljön och dess olika element kan särskiljas från andra omgivningar och är igenkännliga för barn och tonåringar.

Sammanfattningsvis, forskning om barnfamiljer i flerfamiljshus visar att boendemiljön påverkar barns hälsa, lek och utveckling. Trångboddhet, buller, fukt och dålig luft kan leda till stress, psykisk ohälsa, sämre skolresultat och familjekonflikter, samtidigt som föräldrar oroar sig för barnens säkerhet. Begränsad boyta och närhet till grannar skapar brist på avskildhet och oro för störningar, vilket gör att föräldrar ofta dämpar barns lek för att undvika klagomål. Tillgång till gröna, bilfria ytor och gemensamma platser både ute och inne är avgörande för barns välbefinnande men upplevs ofta som otillräcklig. Forskning rekommenderar barnorienterad design på flera nivåer: flexibla, ljudisolerade lägenheter med god förvaring, sociala gemensamma utrymmen, säkra gårdar och stadsdelar nära grönområden och service. Barn lyfter själva faktorer som tillgänglighet, trygghet, mötesplatser och möjlighet till ägarskap som centrala för en meningsfull och stimulerande boendemiljö.

Vertikala boendemiljöer – familjers och barns vardagsliv, vardagsmobilitet och lek

Projektet har fokuserat på att analysera hur barnfamiljer upplever sitt lägenhetsboende och hur de organiserar sitt vardagsliv och barnens lek och mobilitet, både inomhus och utomhus. Vilka möjligheter och utmaningar upplever de i sin vardag, och vilka förändringar menar föräldrar skulle underlätta för barnens vardagsmobilitet och lek? I följande kapitel presenterar vi resultat från det empiriska arbetet i de olika områdena Gottsunda, Kungsängen och Östra Sala backe. Vi har strukturerat framställningen utifrån de tre lagren: bostaden, bostadskomplexet och bostadsområdet. Inom ramen för dessa lager hanterar vi sedan några tvärgående teman: *vardagslivets rumslighet, lek* och *vardagsmobilitet* utifrån de ideal, normer och kulturella föreställningar som familjerna förhåller sig till, samt utifrån de handlingar och praktiker de utför och säger att de utför i vardagen. Vi riktar ljuset mot bostaden, bostadshuset och gården, samt bostadsområdet – som tre olika rumsliga lager vari och varigenom familjernas vardagsliv levs, erfars och förhandlas. Vi undersöker hur familjer upplever att bostaden och ytor som trapphus, innergårdar och bostadsområden *fungerar i vardagen*, utöver att vi undersökt hur de deltagande familjerna använder sin närmiljö. Genom att anta ett underifrånperspektiv och utgå från familjernas vardagsliv och de vardagsbehov, tyngder och avlastningar som de uttrycker, kan vi få syn på hur de sociala, kulturella och rumsliga dimensionerna av vardagsliv, lek och rörlighet är sammanflätade. Ett sådant underifrånperspektiv möjliggör också att lyfta kroppslighet som en viktig utgångspunkt, dvs inte bara hur olika kroppar rör sig och tar plats i stadsrummet, utan också hur olika kroppar tillåts ta (olika) plats och hur de tillskrivs olika förmågor, färdigheter och kompetenser.

Bostaden

I familjernas berättelser framkommer *ideal, normer och föreställningar kring boendet*, vilka handlar om dels materialitet och fysisk utformning, dels om lek och mobilitet. Våra vuxna forskningsdeltagare förhåller sig till både ekonomiska faktorer och kulturella föreställningar i sina berättelser om val av bostadsort, men har samtidigt olika förutsättningar för att förverkliga det ideala boendet. I deras berättelser kring vertikalt boende, lek och privatliv identifierar vi två starka ideal: *villaboendet som det ideala boendet för familjen*, och *vikten av att bereda plats för barnens lek både inomhus och utomhus* vilket vi återkommer till nedan.

Drömmen om ett eget hus

I förhållande till familjernas nuvarande boende, kan vi särskilt urskilja två dimensioner som båda förhåller sig till den ideala bostaden. I Kungsängen upplever alla familjer förutom de få som bor i hyresrätt att bostadens storlek är tillräcklig för familjen, medan familjerna i Gottsunda i högre utsträckning menar att de vill ha en större bostad och att det ideala boendet utgörs av en tillräckligt stor bostad. Hos både familjerna i Kungsängen och Östra Sala backe fyller bostaden i stort de vardagsbehov som familjerna har, och man upplever generellt att vardagsbehoven stöttas av bostadens utformning, storlek och funktioner. Boendet i både Kungsängen och Östra Sala backe upplevs av de flesta som ett "förmånligt" sätt att bo, men många av föräldrarna menar också att det är "tillfälligt" och att planen är att mellanlanda i området innan man söker sig vidare till andra, mer gröna områden, och till områden där det finns rad och villor. En mamma uttrycker det som att: "*Vi har en typ femårsplan. Så att vi ska inte bo här hela livet, men... Alltså, just nu duger den jättebra.*" De har ständig koll på Hemnet och framförallt mammorna pratar om att de ägnar tid åt att titta på utbudet. En del befinner sig i väntan på att hitta det nya boendet, och flera av familjerna flyttar under projekttidens gång till andra städer eller bostadsområden, till villa eller radhus. Önskan om en egen trädgård och grönnare omgivning anges oftast som en stor anledning. Flera av föräldrarna nämner sin egen uppväxt som förebild och det vill gärna erbjuda sina barn liknande tillgång till natur och lekmöjligheter. Boendet kan på så sätt ses som ett livsprojekt, där just "det egna huset" framträder som det mest eftersträvarsvärda (Almqvist 2004).

Det blir tydligt att för familjerna i Kungsängen är idealet mer uppnåeligt, än för familjerna i Gottsunda och delvis för familjerna i Östra Salabacke, vilket framförallt handlar om de olika socio-ekonomiska förutsättningarna familjerna i de olika bostadsområdena har.

Villaidealet präglar nästan alla familjers berättelser. Villaidealet är nära kopplat till idén om att ett ”gott föräldraskap” på ett allmänt plan: att möjliggöra för barnen att få ta del av tillräckligt stor boendeyta, men även tillgång till grönska i form av egen trädgård, och till det ”lugn” som förknippas med villaområden. Villaidealet är även associerat till den goda barndomen (Karsten 2020), där de kvaliteter som förknippas med villaboendet uppfattas som bättre för barn och för barns utveckling. Även för de familjer som uttryckligen säger sig vilja bo i lägenhet, förhåller sig alltså till de starka normer och ideal kring villaboendet (Andrews, Warner och Robson 2019).

Önskan om att bo i hus har också att göra med en önskan om att barnen ska få en kontakt med naturen. Att det ska finnas en enkelhet i att ”kunna gå ut” och få kontakt med naturliga material. En mamma i Östra Sala backe uttryckte det så här:

Jag tyckte det var så viktigt att barnen skulle kunna få (...) möjligheten att ha den kontakten med jorden, som ett lägenhetsbarn kanske inte har på samma sätt. Men sen bara lite efter, då köpte vi (...) sommarhus. Men för mig, det är så viktigt att man kan ... ja, att de kan ..., (...) att de kan springa omkring, (...) att plantera, att ha kontakt med lera, du vet såna ... det tycker jag, (...) det är något viktigt, (...) kontakt med naturen.

För den här familjen, och även andra, var det viktigt att kombinera lägenhetsboendet med antingen en kolonilott eller ett sommarhus, i den mån detta var praktiskt och ekonomiskt möjligt. Det är främst enkelheten att gå ut, möjligheten till en enklare och friare lek, samt kontakt med naturen och naturliga material som nämns som viktiga.

Även om familjerna i stadsdelarna Kungsängen och Östra Salabacke ofta sa att de var nöjda med sina lägenheter när det gällde familjeliv och lek, blev det under studien tydligt att de såg det som en lösning som fungerade ”för tillfället”. När intervjuerna gjordes var några av dessa familjer redan i färd med att köpa hus och på väg att flytta ut från sina lägenheter. Andra pratade om detta som en mer långsiktig plan eftersom det är dyrt att köpa hus i Uppsala och de behövde större ekonomiska resurser. Att flytta till hus verkade dock

vara ett självklart nästa steg i deras bostadskarriär. Att ha ett eget hus med trädgård är en dröm som många delar, inte bara barnfamiljer (Almqvist 2004). I ett svenskt sammanhang har villaboende ofta associerats med landsbygden, eftersom det är där som det finns villor till överkomliga priser. Enligt Almqvist (2004) måste våra husdrömmar förstås som en del av ett större "livsprojekt". Att ha ett eget hus har också visat sig hänga ihop med en medelklassidentitet, där ägande, status och ideal om respektabilitet är centrala (Dowling och Power 2012). Ett välskött, snyggt hem är nära kopplat till idén om respektabilitet (Dowling och Power 2012). Enligt familjerna i vår studie skulle en villa eller ett radhus ge utrymme för alltifrån barnens lek, för familjemedlemmarnas egna aktiviteter och för "egentid", till förvaringsmöjligheter och för att ha släkt och vänner på besök. I ett hus kan barnen ha egna sovrum och få plats med sina saker.

Drömmen om ett eget hus var inte ett tydligt tema som framkom i intervjuerna med de vuxna respondenterna i Gottsunda. Förmodligen hänger detta ihop med det faktum att ett husköp inte är ett alternativ för dessa ekonomiskt mindre bemedlade familjer. För dem var den främsta prioriteten att försöka få tillgång till en större hyresrätt i Gottsunda med egna sovrum för barnen. Möjligheterna till större hyresrätter är ganska små, eftersom det finns mycket få fyra- eller femrumslägenheter i området. Några av barnen i Gottsunda uttryckte däremot att de hoppades kunna flytta till ett hus med sin familj. Mindre oväsen och mer utrymme för varje familjemedlems saker var de viktigaste skälen. Maryam (15 år) berättade att hon skulle vilja bo i ett radhus liksom sina släktingar i Storbritannien, med nära till grannar men inte så nära att man hör dem hela tiden:

Ja, jag önskar att det fanns fler radhus här i Gottsunda. För jag ser bara lägenheter. Och det skulle... Om vi skulle flytta någonstans i Gottsunda, då skulle jag hellre flytta till ett radhus. För då är man nära andra samtidigt som man bor själv. Det är det jag menar med att det värsta med att bo i lägenhet är att man hör andra och så. Men om man bor i radhus, då hör man inte så många. Man bor själv och det är det finaste, som jag sa, att bo nära folk, och när man bor i radhus bor man ändå nära folk.

Karam (15 år) och hans yngre bror Dani (12 år), som bor i Gottsunda med sina föräldrar och fyra syskon i en trerumslägenhet, vill också flytta till ett hus. I deras ursprungsland ägde familjen ett hus, och de berättar att deras pappa hoppas hitta ett lämpligt hus om några år. I ett hus skulle de få egna rum med plats

för sina saker. Karam, Dani och deras två yngre bröder delar idag sovrum, och med två våningssängar är rummet fullt:

Karam: Ja, alltså det är okej att dela. Vi delar nu, allt är bra. Men du vet, när man blir äldre, då vill man ha ett eget rum. Ja, vad ska vi göra åt det... Ja, pappa säger att när han hittar ett lämpligt hus åt oss, då kan vi få [egna rum] och lägga alla våra... [saker där]. Så vi ska inte ha mindre än vad vi har [nu]. Så vi kommer ha... Så han letar efter ett bra hus, så vi kan ha våra egna rum.

Liksom Karam och Dani ansåg de äldre barnen i studien – och deras föräldrar i alla tre stadsdelar – att det var viktigt att just äldre barn har ett eget sovrum. I ett eget rum kan man dra sig undan och få vara ifred. Några av de äldre barnen vi pratade med hade egna rum, som de värdesatte högt. De flesta – särskilt i Gottsunda – delade rum med syskon eller till och med sina föräldrar. Vanligtvis var det de äldsta barnen som stod ”först i kön” för att få eget rum. Bland familjerna fanns en norm att alla barn bör ha egna rum, även bland de stora familjerna som bodde i små lägenheter. Awira, som bor med sin man och fyra barn i åldrarna 22, 19, 14 och 9 i en trerumslägenhet, berättade om svårigheterna med att dela rum i bostäder med väldigt små sovrum:

AWIRA: Ja, det är trångt faktiskt... Sovrummen, de bygger [väldigt små] sovrum...ja, i nya hus... Du ska bara ha en... vad heter det, enkelsäng och en garderob [i ett av dem].. så det är faktiskt litet. Men ja, det får gå.

INTERVJUARE: Några av dina barn delar rum då, eller...?

AWIRA: Ja, mina pojkar, de delar... ja, ett rum... Vi har två [rum, ett som är nio kvadratmeter och ett som är] tolv, elva, jag vet inte. Så de delar det största.

Hemmet som trygg plats

Oavsett förutsättningar kan vi konstatera att det som binder forskningsdeltagarna samman, är strävan efter att göra det som är bäst för familjen och barnen just nu, och utifrån de förutsättningar man har. Familjerna skapar på olika sätt en känsla av ”hem” i vardagen. Hemmet framställs som den trygga plats dit familjerna drar sig tillbaka efter skol- och arbetsdagens slut, för att koppla av och ägna tid åt varandra.

Hur trygghet förhandlas av de olika familjerna ser dock olika ut, eftersom de upplevda och reella riskerna som familjerna hanterar i vardagen är olika. I Gottsunda behöver familjerna hantera närvaron av gängrelaterad kriminalitet

i bostadsområdet i sin vardag (Ekman Ladru m.fl. 2022), vilket familjerna vare sig i Kungsängen eller i Östra Salabacke behöver i samma utsträckning. Under projektets gång sker dock några incidenter med skottlossning och explosioner i nära anslutning till Östra Sala backe vilket får deltagare att kommentera utvecklingen i området. Boende i Gottsunda behöver också hantera bostadsområdets stigmatisering och rykte (van der Burgt 2007, jfr. Backvall 2019), vilket får konsekvenser för hur, var, när och med vem särskilt barnen och de unga tillåts röra sig, och faktiskt rör sig, i vardagen (Joelsson et al 2022, Henriksson et al 2024). För föräldrarna i Gottsunda var det viktigt att skydda sina barn, framförallt tonårssönerna, från att komma i samröre med ”gängen”. Att vara en god förälder innebär då att hålla barnen hemma och under uppsikt. Liknande resonemang förekommer också i Östra Sala backe där frågor om utevistelse ibland tolkas som att vara ute ”på dåligheter” eller umgås med gäng. En mamma uttrycker detta:

Men det är så här, jag har uppfostrat dem så att inte de behöver gå ut och vara ute och ränna sent så de kan vara hemma också.

Att få barnen att uppskatta hemmet blir här en del av det goda föräldraskapet som skyddar barnen från att vara ute ”och ränna”. Den här typen av otrygghetskänslor skapar ett avstånd mellan bostaden och det omgivande området, där bostaden blir den trygga punkten och där närmiljön representerar en mer otrygg och till och med farlig miljö.

Lägenhetens utformning

Bostäderna i Kungsängen upplevs som väldigt lämpliga för familjer med små barn. Standarden på lägenheterna lyfts fram som hög och de flesta upplever att lägenheterna fyller de behov man som barnfamilj har. Lägenheternas yta och den öppna planlösningen ses också som viktig när man har små barn. De som bor i bostadsrätt är mer nöjda än de som bor i hyresrätt, även om de få som bor i hyresrätt i huvudsak är nöjda. Det upplevs som väldigt förmånligt boende om man bor i bostadsrätt i Kungsängen:

Vi har en så himla bra förening, så att vi... Jag tror att vår avgift är väl typ 4200 eller något sånt där, vilker är helt sinnesjukt för en fyra i centrala Uppsala. Vi har haft två hyressänkningar på två år.

Även om många av familjerna inte beskriver något liv i överflöd, är det ändå tydligt att man har valmöjligheter kring var man ska bo, just nu, och hur man

ser på framtidens boende. Man har haft vissa kriterier och krav på framförallt bostaden som uttrycks i intervjuerna.

Men då när vi kollade på boende så ville vi... ja, men det ska vara ganska nära stationen, det ska finnas hiss och det verkar skönt med parkeringsgarage, mycket såna här bekvämlighetsgrejer. (...) Ja, gärna två balkonger ville vi också ha.

I bostaden är vardagsrummet det rum som man uppger att man använder mest. De flesta har öppen planlösning med kök och vardagsrum som huvudsaklig umgängesyta. Även om de flesta barn har eget rum, även ganska små barn, verkar det som att de flesta upplåter hela lägenheten till barnens förfogande i så måtto att barnen får vara och leka överallt. En flicka säger till exempel att hennes gamla rum nu är lillasysterns. I hennes eget rum ryms väldigt många gosedjur:

Och min lillasyster [1,5 år] har fått mitt gamla rum (...) Jag leker mest med mina gosedjur [på mitt rum] (...) Det går inte att räkna dem ens. Typ 100 eller sånt.

Kungsängen upplevs som barntätt och det ses som en fördel att det finns många barn i området. Just eftersom vardagen på många sätt är styrd av rutiner för arbete, skola och förskola, barnens mat- och sovrutiner, talar flera föräldrar om vikten av att "hitta på nåt". Både bostaden och utemiljön blir här viktig, och det syns i materialet att familjerna på många sätt låter barnens behov bli centrala. Eftersom bostaden är rymlig finns det också möjlighet att leka inomhus. Det här kan ta sig i uttryck i att barnens lek breder ut sig i lägenheten, och att barnen på så vis får ta plats. Några av de familjer som däremot bor trångt (bland annat en mamma som bor inneboende med sin son hos sin mamma, och en pappa som bor i en tvårummare med två barn och barnens mamma) talar dock också om vikten av att begränsa och rumsligt placera/isolera barnens lektyr till speciella rum i lägenheten.

Boendet i Kungsängen karakteriseras framförallt av bekvämlighet. I Kungsängen uppskattar man rymden och utrymmet inomhus, i lägenheterna. De flesta talar uppskattande om den öppna planlösningen och att man har rum till barnen, och diverse förråd till lägenheten samt barnvagns-, och cykelförråd. De få som bor i hyresrätter i Kungsängen anser däremot att deras tillgång till extra inomhusutrymmen är begränsad. Boendet i området passar vardagslivet "just nu", med förskolebarn och spädbarn, och är smidigt och rymligt

(storleken på lägenheten, hiss, garage i bottenplan, förrådsutrymmen mm), och man har det mesta nära. Även närhet till city påtalas som viktigt, samt till rese-centrum eftersom många föräldrar pendlar. De föräldrar som jobbar i Uppsala lyfter fram de korta avstånden i vardagen som viktiga och väsentliga (exempelvis att man kan cykla till jobbet och att man har förskola i området). Lägenheten och bostadsområdet fungerar på så vis stöttande i vardagen, och fyller vardagsbehoven när det gäller lägenhetens utformning samt transport och närhet till jobb och skola. Det är dock tydligt att för många familjer i Kungsängen och Östra Sala backe är den dagliga utevistelsen begränsad, främst på grund av att det saknas närliggande lek- och parkytor och att utevistelse därför blir ett projekt som tar för mycket tid. Detta leder till ett behov av att kompensera denna brist på helgerna, något som ofta uttrycks i termer av "att man måste ut" ur lägenheten. Anledningen till det är att barnen behöver få leka utan de begränsningar och förbud som inomhusleken kan innebära med tanke på oljud, att de behöver röra på sig och få mer utrymme eller komma ifrån varandra på grund av konflikter. Det kan också vara att familjerna känner en önskan efter en annan typ av miljö och till exempel beger sig ut ur området på olika utflykter till stan, parker eller grönområden. En del har också fritidshus på annan ort, eller besöker vänner och släkt i andra städer.

Familjernas berättelser om sin bostadssituation präglas tydligt av deras socio-ekonomiska situation och var de befinner sig i sin bostadskarriär. I Gottsunda är familjerna överlag nöjda med sitt boende och några uttrycker glädje över att ha fått en bostad efter att vara nyanländ till Sverige. Några berättar att de är tacksamma att ha fått en hyreslägenhet efter en tid i bostadskö, och att det är ett förstahandskontrakt. Framförallt är man nöjd med hyresnivån och tacksam att ha fått en lägenhet just här med Uppsalahem som hyresvärd. Jämfört med andra bostadsområden i Uppsala anses de allmännyttiga husen i Gottsunda ha rimliga hyror. Samtidigt finns en oro bland familjerna för eventuella framtida hyreshöjningar, som man vet har genomförts av hyresvärdar på andra håll. Husen beskrivs som slitna men rena, och att det tidigare har funnits problem med trasiga hissar men att det nu har åtgärdats. Bostaden beskrivs som en viktig plats för familjesamvaro och som en plats där man trivs. I intervjuerna beskrivs hemmet som en trygg hamn och som en familjekokong.

Gällande våningsplan lyfter familjerna i Gottsunda fram fördelarna med det våningsplan som deras bostad är belägen på, snarare än eventuella nackdelar. De som bor högt upp beskriver detta som en fördel, och lyfter fram att lägenheten är ljus, och att den har en fin utsikt. De som bor långt ner beskriver detta

i sin tur som en fördel, framförallt att det inte finns grannar nedanför som riskerar att störas av några ljud. Balkongerna upplevs dock som osäkra av småbarnsfamiljerna i Gottsunda. De är inte inglasade och räcket anses inte vara tillräckligt barnsäkert. Balkongdörren anses också vara för lätt att öppna av barn och de måste därför låsas med nyckel av säkerhetsskäl. Flera av familjerna önskar att hyresvärden ska glasa in balkongerna, men att detta är inte något som planeras. Kökets planlösning och storlek uppskattas av Gottsundafamiljerna. Man lyfter fram att det är praktiskt att det går att ställa ett matbord där. Några familjer har omvandlat en del av köket till ett litet lekrum med plats för lek och för barnens leksaker. En negativ aspekt av planlösningen uppges vara att det finns en lång korridor mellan sovrummen, det vill säga att sovrummen inte ligger i anslutning till varandra. Det upplevs som negativt när man har småbarn och snabbt vill kunna röra sig mellan sovrummen på natten till exempel. Det som samtliga forskningsdeltagare i Gottsunda lyfter fram är att de skulle behöva fler rum – det handlar framförallt om att barnen behöver dela sovrum med varandra och ibland även med föräldrarna. Små syskon får sova med föräldrar så att större syskon kan dela med varandra eller ha eget. Att vara trångbodda komplicerar lek och rörelse inne i lägenheten och det är någonting som familjerna pratar mycket om.

Lyhördhet

Samtliga forskningsdeltagare i Gottsunda säger att det största problemet med boendet – förutom trångboddheten – är att det är extremt lyhört. Samtal i vanlig samtalston går att höra både inifrån och utifrån vilket påverkar användningen av balkongen till exempel. Det påverkar också hur barnen får leka och låta i lägenheten.

Familjerna har en mängd olika strategier för att hantera de begränsningar som lyhördheten för med sig i vardagen. I intervjuerna med såväl föräldrar som med barn kan vi se att det handlar mer om att möjliggöra lek för barnen än att förbjuda. Lek får ske i hela lägenheten och man hittar på en mängd olika sätt att organisera rummet och tiden (upplåta hela lägenheten, skapa rum i rummen samt olika tider för olika syskons lekaktiviteter och leksaker). Man hittar också på sätt att dämpa ljud med mattor, kuddar, hörlurar och vissa tider när bara lugna lekar är tillåtna.

Även i Östra Sala backe lyfter ett stort antal av de intervjuade familjerna fram lyhördheten i lägenheten och att man är rädd för att barnens lek ska störa grannarna och leda till klagomål. Även om omfattningen inte är på samma nivå

som i Gottsunda är det en tydligt närvarande aspekt i vardagen och något som både barn och vuxna är ständigt medvetna om. Risken att störa grannarna sätter tydliga begränsningar för barnens vardagliga lek och aktivitet i hemmet. Lyhördheten i Östra Sala backe beskrevs främst komma mellan våningsplanen samt ut till trapphuset och inte så mycket mellan lägenheterna på samma våningsplan. Men som en flicka beskrev det var det sämsta med deras lägenhet att ”de dåliga väggarna” gjorde att hon inte kunde spela fotboll eller leka inomhus.

Familjerna i Gottsunda har tidsrumsliga strategier för att underlätta familjemedlemmars olika aktiviteter och behov, något som inte förekom i Östra Sala backe eller i Kungsängen. Pappan till 15-årige Karam har exempelvis gjort ett schema som ska göra det möjligt för Karam och hans syskon att göra läxor och läsa böcker när hela familjen (2 vuxna och 4 barn) är hemma samtidigt. Under vissa tider under eftermiddagen och kvällen ska det vara tyst i lägenheten. Då får ingen spela datorspel eller göra något annat som innebär ropande och hoppande. Tanken med schemat är att synkronisera familjemedlemmarnas aktiviteter med varandra och göra det möjligt för dem att engagera sig i aktiviteter som kräver lugn och koncentration. Karam berättade att hans pappa ibland också är med honom under dessa tider och att de då sitter och läser tyst tillsammans. Dock kan tidsschemat inte kontrollera ljudet utanför lägenheten, vilket kan göra det svårt att koncentrera sig även om resten av familjen är tyst.

I Östra Sala backe är lägenheternas utformning och storlek också en närvarande aspekt under intervjuerna och det är tydligt att det sätter ramarna för familjernas vardagsliv och barnens möjlighet till lek. Precis som i Gottsunda är det flera som uttrycker behov av större ytor, men det var få som var faktiskt trångbodda. Det kan härledas till att den socio-ekonomiska situationen generellt sett är bättre i Östra-Sala backe än i Gottsunda. Trots det kan man ju önska större ytor för familjen och flera uttryckte att ekonomin var en begränsande faktor. Hand i hand med den faktiska ytan på lägenheten går husets och lägenhetens arkitektur. De boende menade till exempel att sovrummen var alldeles för små vilket gör det svårt för barnen att leka på sina rum. Några pekade på att de stora fönsterna i lägenheterna medför att det blir väldigt varmt i bostaden under sommarhalvåret, vilket bidrog till att flera familjer upplevde att det inte gick att vara hemma under värmeperioder. Flera familjer uttryckte att det var nöjda med sin bostad, men en del fann att trapphusen var för smala och anonyma, samt att arkitekturen var kal och delvis upplevdes som deprimerande.

Det senare gällde främst fasaden, trapphus och allmänna utrymmen i huset och mindre grad den egna lägenheten.

Våra analyser visar på kopplingar mellan lägenhetens materiella dimensioner och familjemedlemmarnas känsla av ”hem”. Boendemiljöns materiella aspekter, det vill säga lägenhetens fysiska utformning och de material som använts spelar roll för hur rymlig den upplevs som, eller om den upplevs som tyst eller lyhörd. Att känna sig hemma förknippas ofta med att ha en egen plats där man kan ägna sig åt sina egna aktiviteter och sysslor i lugn och ro. För familjerna i Gottsunda påverkade lyhördhet att ljud sprids mellan lägenheter horisontellt och vertikalt och att ljud klättrar upp för fasader. Även trångboddheten fick konsekvenser för hur barn och vuxna sover, för hur mycket utrymme som fanns till barns möjligheter att vara ifred och ha plats för sina saker – något som i forskningen visats vara viktigt för barns hemkänsla. Lägenhetens materiella aspekter har också betydelse för organisering av familjelivets, t.ex. kring lek och rörelse, där trångboddhet och lyhördhet fungerar begränsande och hindrande. Familjer hanterar de negativa effekterna med hjälp av en mängd olika tidsrumsliga strategier som scheman, eller att kroppar och saker hela tiden flyttas och sorteras om för att få plats – lite som ett pussel som aldrig blir färdigt och där bitarna är för stora.

Alla familjer i Gottsunda menade att lägenheten de bodde i var för liten för deras familjebehov. Trots detta gjorde föräldrarna gällande att det var viktigt att barnens lek inte skulle bli lidande. Under intervjuer och hembesök pratade de om, och visade oss var och hur de ordnade i lägenheten för att möjliggöra lek. Lägenheterna i Gottsunda är byggda på 1960–1970-talet och har ett separat kök. Köken var L-formade och flera familjer hade placerat köksbordet på ett sätt som frigjorde plats för lek och leksaker. Vardagsrummen hade en rektangulär form och var svårare att avgränsa. Vissa familjer avgränsade utrymme för lek med möbler eller andra föremål. Under ett hembesök som en av forskarna gjorde hos en mamma, Aisha, och hennes fyraåriga dotter Elsa, visade de forskaren hur och var Elsa brukar leka. Elsas har en äldre bror som är 10 år och han har ett eget sovrum. Förr delade de två barnen detta rum men när de blev äldre behövde sonen mer privatliv, berättar mamman. Nu delar Elsa sovrum med sina föräldrar. Aisha visar hur de har placerat Elsas säng i föräldrasovrummet, och hur de har hittat en plats även för hennes barbie-dockor och dockhus. Trots det lilla utrymmet har familjen alltså anpassat hemmet så mycket som möjligt för Elsas lek, med små lekhörnor både i

föräldrasovrummet och i vardagsrummet. För att Elsa ska vara aktiv har de lagt kuddar på golvet för att dämpa ljudet från hennes lek, dans och hoppande.

Att hitta lösningar för att möjliggöra för barnen att leka i lägenheterna förekom i alla områden. I Östra Sala backe försökte föräldrarna få barnen att leka under tider när det var mer acceptabelt att störa, som under dagtid när grannarna är på jobbet, för att undvika att störa alltför sent på kvällen eller tidigt på morgonen. Några lade även ut mattor på golvet just där barnen lekte så att det inte skulle störa. En mamma berättade att både lyhördheten och att de var för trångbudda medförde att hon inte ville att barnen tog hem kompisar och att de inte heller kunde ha barnkalas i hemmet. Detta upplevdes som jobbigt och skamfyllt, men hanterades genom överenskommelser med de andra föräldrarna om att de till exempel tog med barnen på bio eller restaurang som kompensation för att de aldrig kunde vistas i deras hem.

Men det var i synnerhet Gottsundafamiljerna som var tvungna att hitta långsiktiga lösningar för att kunna möjliggöra lek i sina lägenheter. Gottsundafamiljerna pratade i detalj om hur de gick tillväga för att skapa tid och utrymme för barnens lek och leksaker i lägenheten med ”pappersväggar”. Det innefattade betydande planering kring tid och plats för lek, och småskaliga logistiska lösningar. Lägenhetens lilla yta, i kombination med lyhördheten på grund av flerfamiljshusets konstruktion och byggnadsmaterial, hade således konsekvenser för mängden kreativitet och energi som familjerna var tvungna att lägga för att möjliggöra barnens lek.

När hela familjen är hemma samtidigt kan det vara svårt för enskilda familjemedlemmar att hitta ett eget utrymme. När föräldrarna är på jobbet, däremot, har barnen hemmet för sig själva. Adrine som är 11 år bor med sina föräldrar och en äldre syster i en två-rumslägenhet i Gottsunda. Hon och hennes syster delar ett sovrum. När föräldrarna inte är hemma delar Adrine och hennes syster hela lägenheten mellan sig. Hon beskriver sitt hem som sin lilla ”bubbla” där hon kan slappna av. Som citatet visar, förhandlar Adrine om privatliv genom att skapa separata komfort- och privatlivszoner (Madanipour 2003, 25):

Adrine: Jag har bott här... i några år. Jag vet inte exakt, för det här är typ den tredje lägenheten vi har bott i hela mitt liv. Så jag är van vid det och tycker det är bra. Jag gillar att vara här, för det är som min lilla bubbla.

Intervjuare: Ja, vad tycker du om att vara hemma?

Adrine: När jag är hemma är jag vanligtvis med min äldre syster. För våra föräldrar jobbar sent. Så jag och min äldre syster, vi är vanligtvis med varandra, pratar eller tittar på en serie eller film.

Intervjuare: [...] på soffan då?

Adrine: Ja, jag är vanligtvis på soffan vid köket. Jag gillar att vara där för att det är bra för mig, men min syster är mer på soffan i vardagsrummet. Ja, jag är van vid att vara mest i köket, för det är där jag helst vill vara. Men mest (...) saker, så jag kan gå och hämta något om jag blir hungrig. Det finns en soffa jag kan sitta på och toaletten är nära. Så... [skrattar]. Det är typ den perfekta platsen.

Med tiden har Adrine och hennes syster organiserat lägenheten i personliga zoner kopplade till vissa rum och möbler som gör att de kan skapa var sitt eget utrymme som båda respekterar. Adrine gillar att placera sig själv i en strategisk position nära mat eller snacks, samt nära toaletten. Att ha sitt eget utrymme med "allt man behöver" inom räckhåll skapar den "perfekta platsen" menar hon.

Normen om att "leka-överallt-i-lägenheten"

Normerna om lek och mobilitet präglas av de ideal, normer och föreställningar som berör bostaden som tecknats ovan. Som vi lyft fram utgår familjerna från delvis samma idéer kring föräldraskap: familjen är viktig och familjelivet prioriteras högt. Barnets centrala position i dessa berättelser är svår att undgå. Vi har identifierat att normer och föreställningar kring lek och mobilitet bottnar i samma syn på föräldraskap: det närvarande och involverade föräldraskapet (Forsberg 2009). Detta närvarande och involverade föräldraskap är också ett stöttande och möjliggörande föräldraskap som när det gäller lekens och mobilitetens fall får rumsliga och sociala effekter: "Barnen måste kunna leka och vara rörliga överallt i lägenheten" – "lek-överallt-i-lägenheten-normen", det vill säga uppfattningen att det är en föräldrars skyldighet att i vardagen underlätta för barns lek "var som helst" i lägenheten oavsett familjestorlek, lägenhetsstorlek och kvalitet (buller) (Ekman Ladru, D., Joelsson, T. & Cele, T. (kommande). Salma, mamma till 5 barn, trerumslägenhet i Gottsunda:

De leker i köket, de leker i vardagsrummet. Det är så svårt att leka i deras rum. För att sängarna är där så det är ganska trångt. (...) De brukar få leka ute, jag brukar ta ut dem då, om de blir så [högljudda].

Som vi var inne på tidigare medför dock de olika materiella förutsättningarna att familjernas möjligheter att bereda plats för lek – i bostaden – ser olika ut. Leken uppges vara både viktig och prioriterad, och den får ske (nästan) överallt i lägenheten och får ta plats i lägenheterna i alla bostadsområden. Men leken utomhus begränsas också av känslor av otrygghet och närvaro av kriminalitet, särskilt i Gottsunda, vilket innebär att man bereder plats för lek på andra mer upplevt trygga ställen som lekland eller lekplatser utanför de otrygga zonerna (Ekman Ladru m.fl. 2022). Det blir tydligt att det föräldrarna försöker uppnå är att både utöva ett gott föräldraskap genom att tillåta och stödja barn att leka och röra sig inomhus i lägenheten, samtidigt som man upprätthåller statusen som en ”bra granne” och tillmötesgår integritet för familjemedlemmar.

Under intervjuerna var föräldrar nog med att framhålla vikten av att ge barnen utrymme att leka inomhus i lägenheten. Att möjliggöra all slags lek, även mer utrymmeskrävande och kroppslig lek, inomhus. Detta gäller inte bara i barnens sovrum eller avsedda lekområden utan ”överallt”, och verkade vara en del av vad föräldrar såg som sitt föräldraansvar. Föräldrarnas fokus på inomhuslek överraskade oss något. Med tanke på hur starkt de nordiska diskurserna betonar värdet av utomhuslek och fysisk aktivitet (Harju et al. 2021), förväntade vi oss att familjer som bor i lägenhet skulle tala mer om vikten av att möjliggöra lek utomhus snarare än inomhus. Medan gott föräldraskap i en svensk kontext traditionellt inneburit att skicka ut barn för att leka, helst i naturen, visar vår studie att gott svenskt föräldraskap numera även omfattar att underlätta barns lek inomhus, även när man bor trångt. Som en mamma i Östra Sala backe beskriver:

Ja, de kan leka inne i lägenheten men det är mest min lilla son som leker hemma med sina leksaker och så, det är ett barnanpassat hem så han har sina grejer där och leker. Och när jag brukar städa och ta bort alla leksaker så brukar min son säga ”vem ska komma hit?” Då tror han att någon ... [skratt] Vad då, får jag inte städa utan någon ska komma hit?

Fokuset på inomhuslek kan också förklaras med att tillgången till bra och lättåtkomliga gröna ytor som upplevs som trygga är svårtillgängliga från lägenheten. Kopplingen mellan inomhus och utomhus blir då svagare och det blir ett större steg att tänka sig att barnens kan gå ut och leka på egen hand.

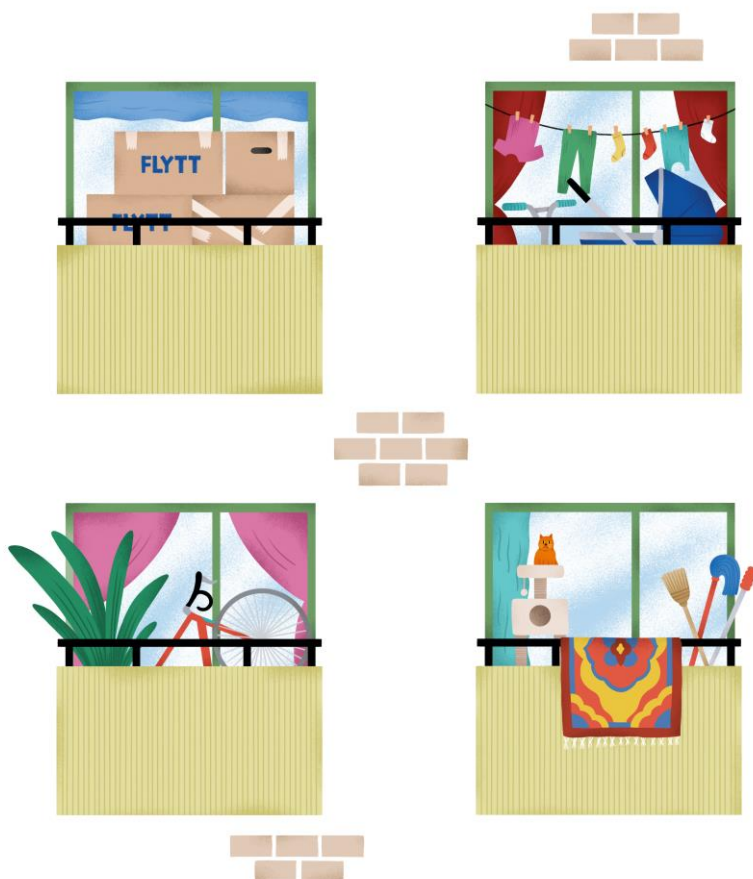
Föräldrar betonade alltså inte sina egna behov av integritet, utan lyfte istället fram barnens behov och ett ideal om gott svenskt föräldraskap. Ett undantag

från denna regel var Nahla, en mamma boende i Östra Salabacke, som uttryckligen pratade om hur barnens lek störde hennes egen integritet och privata utrymme i lägenheten, som hon anser är alldeles för liten. Barnen delar rum men tycker också om att leka i vardagsrummet.

Intervjuare: När de leker eller sitter vid skärm, är de i sitt rum då eller...?

Nahla: Ja, de är i sitt rum. Och ibland kommer de hit bredvid mig, men då säger jag liksom: "snälla, jag läser, kan ni bara..." Det är verkligen ett problem med utrymme just nu.

Även om idén om familjegemenskap och normen om att lek är tillåtet "överallt" uttrycktes av alla familjer i alla tre stadsdelar, var det ändå tydligt att föräldrar försökte reglera barnens lek – och inte minst deras lekredskap – i hemmet och försökte dela upp hemmet i relation till lekzoner och andra zoner. Lek var tillåten "överallt" men inte "överallt hela tiden". Barns lek, som är rörlig, utrymmeskrävande och ofta bullrig, skapade ett behov av att kontinuerligt "zona" och "omzona" hemmets utrymmen för att säkerställa komfort och privatliv. För en del familjer var det viktigt att vissa delar av lägenhet ändå skulle hållas fria från framförallt leksaker. En del av barnen berättade att vardagsrummet skulle hållas fritt från leksaker och att lek inte var tillåtet där. Under ett hembesök i Gottsunda berättade ett av barnen att hennes mamma inte tycker om när hon äter eller ta med sig saker in i vardagsrummet. Hennes mamma ville istället att vardagsrummet skulle vara till för att ta emot gäster, och fungera som ett "finrum". Det skulle vara prydligt, presentabelt och fint, endast med några få föremål som vaser, blommor och möbler. För att uppnå detta använde de – liksom många av våra andra familjer – balkongen för att förvara leksaker och annat lekmaterial som en sparkcykel och en barnvagn.

Figur 14. Balkongen används till förvaring av flera familjer. Illustration av Karin Söderquist.

Att grannarna kunde störas av barnens lek var en generell oro hos alla föräldrar. Familjerna i Kungsängen och de flesta i Östra Salabacke bodde i tysta, ljudisolerade lägenheter med tjocka väggar, tak och golv. De stördes inte själva av grannar i särskilt hög grad, men var ändå lite oroliga för att barnens högljudda lekar skulle störa andra och vidtog därför försiktighetsåtgärder genom att bara tillåta högljudda aktiviteter på dagtid (Kerr 2018; Munro och Madigan 1993). Till exempel tillät Lilja (mamma, Kungsängen) endast högljudda lekar på dagtid, trots att familjen bodde på första våningen och inte hade grannar under sig.

Lilja: Ja, men ibland vill min son leka boll (...), och min dotter, som är åtta, hon vill hoppa hopprep i lägenheten också. Det är bra att vi bor på första våningen, jag vet att det inte är någon där under oss. Men ändå kanske de hör, de som bor bredvid. Så jag vet att de inte kan höras men kanske ändå, så jag försöker undvika ljud på kvällen då.

Intervjuare: Finns det några andra lekar du inte låter barnen leka inomhus, eller andra aktiviteter?

Lilja: Tja, det är bara att man inte får springa, hoppa hopprep eller sparka boll på kvällen. Det är bara det. De kan göra det på dagen men inte på kvällen [skratt].

Att visa upp ett gott föräldraskap handlade därför om att uppmuntra barnens fysiska aktivitet samtidigt som man försökte förhindra att grannarna stördes av lekljuden. För familjerna i Gottsunda, vars lägenheter var extremt lyhörda, var det inte möjligt att låta barnen leka högljutt inomhus ens på dagen. Istället tog de med barnen på familjeutflykter till parker, lekplatser eller till Leos Lekland för att tillgodose behovet av högljudd och ”vild” lek (Ekman Ladru m.fl. 2022). Även ”normala” ljud upplevdes som störande och påverkade familjernas känsla av integritet. Som Omar, en pappa i Gottsunda, säger:

Ja, alltså... Ljudet är hemskt, kan man säga... Ljudet... man hör grannarna när de sitter och pratar eller... när man sitter på balkongen hör man det också, så det är inte särskilt ljudisolerat, tyvärr.

Aisha, boende i Gottsunda, beskriver även hon ljud som en ständig stress. Hon berättar att väggar, golv och tak är så tunna att hon och hennes familj till och med kan höra grannarnas samtal. Vid ett besök i Aishas hem noterade forskaren att ett konstant ljud från en liten gräsklippare utanför störde samtalet inomhus, trots att de var på fjärde våningen och fönstren var stängda. Gräsklipparens ljudvolym förvånade forskaren eftersom hon hört den ute på vägen till lägenheten, men inomhus var ljudet mycket högre och irriterande, då det förstärktes av husfasaden. Det visar hur ”normala” vardagsrörelser och ljud kan bli stressfaktorer i små och lyhörda lägenheter. Gottsundafamiljerna behöver förhålla sig till både trångboddhet och lyhördhet: från varandra, från grannar intill, ovanför och under, samt från vardagsaktiviteter utomhus. Lägenhetens lyhördhet försvårar upplevelsen av avskildhet och vila, och var ett stort problem för familjerna i Gottsunda i vardagen. Med få möjligheter att ”köpa” sig

mer avskildhet genom att skaffa hus eller en större och mer ljudisolerad lägenhet, var detta en vardaglig källa till stress.

Lägenhetens utformning, yta och material är intimt kopplad till familjens socioekonomiska situation. Vi visar att det sätt som familjer förhandlar avskildhet, privatliv samt normer om lek och föräldraskap är intimt kopplad till familjers materiella bostadsförhållanden. Vi kommer att återkomma till hur lek-möjligheterna ser ut i bostadsområdet nedan.

Bostadsgården

Figur 15. Bostadsgård i Östra Sala backe (författarnas fotografi)

Den ideala boendemiljön framställs av forskningsdeltagarna som tillräckligt grön, tillräckligt stor och tillräckligt trygg (genom att vara fri från t.ex. trafik och kriminalitet), samt tillräckligt stimulerande. Våra fynd överensstämmer på så vis med det som framkommer också i internationell forskning kring hur familjer upplever och erfar sitt lägenhetsboende (Ergler & Kearns 2014, Nethercote & Horne 2016, Easthope & Tice 2011), och vilka aspekter av boendet

som ses som förhandlingsbara respektive mindre förhandlingsbara (Andrews & Warner 2020).

I både Kungsängen och Östra Salabacke lyftes bostadsområdets ”gråhet” fram som negativt av föräldrarna, även om alla bostadshus som familjerna bodde i hade bostadsgårdar som de uppskattade mycket. Bostadsgårdarna varierade i storlek, form och design, men nästan alla i Kungsängen och Östra Salabacke uppgav att de inte använde innergården så mycket även om de uppskattade att den fanns.

När det gäller användning av bostadsgården är det dock också nödvändigt att skilja mellan passiv och aktiv användning av platsen. När det gäller aktiv användning, det vill säga att gå ner på gården för att utföra en aktivitet som lek, picknick eller att umgås så menade majoriteten i både Östra Sala backe och Kungsängen att de inte gjorde det så ofta. Den passiva användningen som att passera över gården på väg till porten eller att se ut över gården från bostaden och till med tanken på att den finns där togs upp av flertalet som något positivt. Det kan handla om att gården är ett mellanrum mellan gatan och bostaden, eller att den upplevs med flera sinnen. Att uppskatta grönskan och planteringarna för skönhetens skull, eller genom dessa kunna följa årstiderna, tillför fortfarande viktiga värden i boendemiljön. Hur planteringarna i Östra Sala backe och Kungsängen uppfattades och upplevdes skiljdes åt mellan olika gårdar och individer. Flera föräldrar i Kungsängen nämner exempelvis att bostadsgårdens planteringar är något de tycker om, och att de som anlagt planteringar har tänkt till på ett sätt som gör att man kan njuta av blommor och planteringar under en stor del av året. Även i Östra Sala backe uppskattades planteringarna i stort även om det varierade beroende på vilken gård det handlade om. Flera uttryckte önskan om mer grönska och mer varierade planteringar. Intressant var att några boende uttryckte att det inte fanns några träd på deras bostadsgård, trots att det fanns flera nyplanterade träd på gården. Det betonar hur nyplanterade träd inte på samma sätt uppfattas ha samma kvaliteter eller ens vara synliga som äldre träd. Det pekar på vikten av att bevara etablerad grönstruktur i bostadsområden även vid nybyggnation.

Bostadsgårdarna i Östra Sala backe har en omsluten karaktär, men flertalet av dem har öppningar ut mot gatan för att på så sätt vara en del av områdets integrerade grönstruktur. Detta skapar en möjlighet att kunna gå mellan olika gårdar och på så sätt få tillgång till större ytor för både lek och rekreation. Dock var detta något som upplevdes som delvis problematiskt av familjerna

av flera skäl och som också begränsade användningen av gårdarna. Eftersom andra än de som bor runt gården kan komma in på den, upplevdes det inte tryggt att släppa ut barnen själva på gården då det inte är möjligt att veta vem barnen träffar på. En annan anledning var att barnen kan springa ut på gatan eller bege sig ut i området väldigt enkelt. För en mamma som har en son med en psykiatrisk funktionsvariation som medför att han plötsligt kan springa iväg på ett oförutsett vis att de inte ens kan använda gården när föräldrarna är närvarande på grund av bristen på grindar ut mot gatan.

En ensamstående mamma till en tioåring och en bebis i Östra Sala backe berättade att hon inte vågade släppa ut sitt tioåriga barn på egen hand vare sig på gården eller i bostadsområdet, vilket medförde att det ofta inte blev möjligt att gå ut med barnen överhuvudtaget. Hon var antingen tvungen att ta med båda barnen ut eller avstå från utevistelse då det inte alltid är möjligt att ta med bebisen ut. Det här visar på vikten av en trygg och tillgänglig utevistelse för barnfamiljer som inte är beroende av att utevistelsen måste planeras eller delas upp mellan föräldrarna.

I Gottsunda har bostadsgårdarna en annan karaktär, där husen är placerade parallellt med varandra snarare än runt en omsluten gård. Här lyftes istället bostadsgårdarnas gröna karaktär och varierade topografi, öppna struktur, samt inte minst de många lekplatserna upp som positiva faktorer. Jämfört med Kungsängen och Östra salabacke beskrevs bostadsgårdarna i Gottsunda i termer av aktiv användning. De beskrevs som fina och gröna och som lämpar sig för lek och umgänge. Det finns träd och buskar och lekparkar nära. Gårdarna som ligger närmast husen är de som används minst på grund av att det inte finns så mycket att göra där samt att det är lyhört även där. Grönområdena och lekparkerna lite längre bort från husen är välanvända. Barnen berättar om lekar och platser för att rita och läsa. Lekplatserna upplevs som roliga och som att de kompletterar varandra.

Berättelser från barn visar också att de går ut för att gå undan eller få ”egen-tid”. Barnen berättade om hur de lekte här och hur ville kunna dra sig undan när det inte var möjligt hemma i lägenheten. I de här berättelserna beskrev barnen ofta platsers naturliga element, som träd, buskar, fåglar och andra djur i termer av återhämtning. Några av barnen berättade också att de var ledsna över att vissa av dessa naturliga element inte fanns längre. Det var tydligt att parkskötsel, underhåll och förtätning påverkade deras möjligheter att hitta egna platser för avskildhet och återhämtning. Särskilt för barn och unga i

trånga boendesituationer framstår behovet av rymliga och varierade boendemiljöer som betydelsefulla för deras välmående.

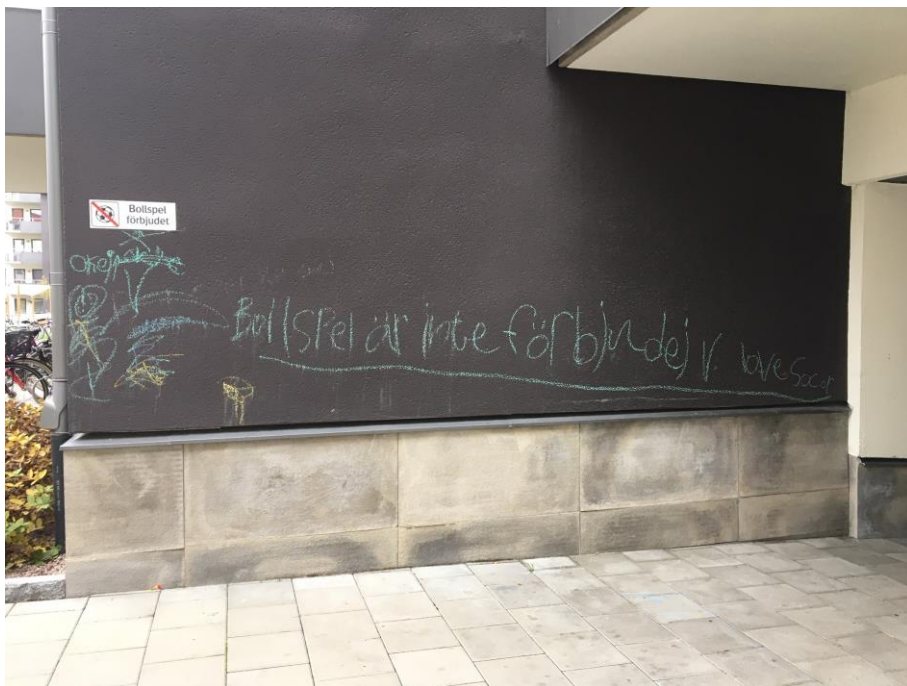
Figur 16. Bostadsgård i Kungsängen (författarnas fotografi)

Även om de flesta familjer i Kungsängen och Östra Sala backe uppskattar bostadsgården, menar alltså många att de inte använder den i så stor utsträckning. De föräldrar som menar att de använder den, gör det oftast i anslutning till att man kommer hem från en annan aktivitet som att ha hämtat på förskolan, varit på Anna Petrus park eller någon annan lekpark i stan, som en etapp på hemvägen. En del uttrycker också missnöje över avsaknad av lekutrustning för viss åldersgrupp, eller att det finns för mycket privata leksaker som lämnas kvar på gården av andra barn som bor där. En förälder i Kungsängen uttrycker det på följande sätt

Ja, men innegården framförallt, att folk har klagat på att det är några barn som lämnar kvar grejer där på... Och det kan jag själv bli irriterad på, för jag känner att... Jag har inget emot att de leker där, men jag tycker att det är inget... (...)

det är som alla ytor och då tycker jag att det ska vara undanplockat och att man ska respektera det.

Även om hon själv är förälder, så pekar hon här på hur den lilla yta som finns till förfogande för gemensamt bruk, kan upplevas ockuperad av andra barn/människor, även om platsen är tom på folk men leksaker kvarlämnade. När de gemensamma ytorna är få, och flera ytor är programmerade för viss sorts bruk, blir konflikter över utrymmet vanligare.

Figur 17. En vägg i Kungsängen visar på de rumsliga konflikter som kan uppstå när det är för trångt om utrymme. En plats som passar bra för bollspel har en förbudsskylt mot just det. Barnen har korrigerat förbudet. (författarnas fotografi)

En del upplever andra bostadskomplex och bostadsgårdar som stängda, eller privata, eller att delar av en bostadsgård, exempelvis om den används av en förskola eller ett äldreboende, inte är allmän plats. Det kan göra att man söker sig till andra platser som upplevs mer öppna och till för alla. Det här gör att redan få platser upplevs som ännu färre därför att de inte ses som tillgängliga, och att man tvingas bege sig bort från den egna bostadsgården för att barnen ska kunna leka.

Men bostadsgårdarna är också viktiga för barnen, även om de på olika sätt har brister. Som ett barn i Kungsängen berättade:

Ibland när jag inte vill vara hemma eller någonting så brukar jag bara gå ut i parken här och så brukar jag sätta mig på någon gunga här och gunga lite och bara gunga och ta det lugnt. Och sen om det är tråkigt här, så går jag upp och säger till mamma om jag kan gå till Anna Petrus (park) eller så går jag bara dit.

I Östra Sala backe visade två flickor runt forskaren på deras bostadsgård. Även om de menade att den var tråkig och att de inte använde den så mycket så var det tydligt att de hade mycket god kännedom om platsen och kunde berätta mycket om det – vilket tyder på att de använder den. En särskilt populär lek som de berättade om var att leka skattjakt. Då gömde de en skatt någonstans på gården och ritade sedan kartor över närliggande gårdar och trapphus. Detta visade att barnen väldigt fritt använde och hade kunskap om sin närmiljö och hade mycket detaljerad kännedom om prång, genvägar och ”var det gick att gräva”.

Trots kritik rymmer alltså gårdarna stora värden för barnen och deras möjlighet till lek. Även när bostadsgården upplevs som ”tråkig” har den ett värde. Som flickorna i Östra Sala backe uttryckte det: ”Det finns typ inget där, men det är bara roligt att vara där”. Att det finns en plats som är tillgänglig har alltså ett värde i sig själv, även om utformningen upplevs som tråkig eller undermålig. Tillgång till plats är alltså en primär faktor, dess materiella svagheter kan delvis korrigeras genom lek och social samvaro, även om en stimulerande och välplanerad miljö är att föredra. För de lite äldre barnen, kan gårdarna ibland upplevas som oskyddade. En tonårspojke i Östra Sala backe beskrev det som:

Alltså jag tycker det är så exposed, typ. Om man är på gården, det känns som att alla bara stirrar på dig.

Att känna sig övervakad var kopplad till att känna att människor ”dömer dig” vilket kändes otrevligt. Detta kan ju delvis ha att göra med att gården är nyanlagd och att träd och buskar inte växt till sig, men att känna sig uttittad på gården kan bidra till minskad trivsel.

Många har synpunkter på just utemiljön, och man har mest synpunkter på utformningen och utrustningen på de lekytor och grönområden som finns. Föräldrarna försöker dock på olika sätt kompensera för den upplevda torftigheten

i utemiljön genom rumslig eller social variation, som ett sätt att skapa förhöjd vardaglighet (Avendal 2021). I Kungsängen besöker man andra innergårdar i området, i tur och ordning som en lekslinga, i likhet med hur barnfamiljerna i Gottsunda använder lekparkerna. Även om bostadsgården uppges vara sparsamt använd, uppger flera att de använder övriga bostadsgårdar i området till viss del, som ett led i att skapa variation för barnen. Att besöka bostadsgårdar i området är på så vis ett sätt att variera vardagens lek och mobilitet. En populär aktivitet var att möta andra föräldrar och barn i Anna Petrus park. En grupp föräldrar med barn i samma förskola har exempelvis en chattgrupp där de kommunicerar om lek efter förskolan, eller har kommit överens om att alltid ses i parken efter förskolan. Den här gruppen föräldrar hade också kommit överens om att gå hem samtidigt, för att undvika att barnen protesterar och underlätta hemgång. I övrigt besöker man också övriga närliggande lekparkar i city och flera lyfter fram Uppsalas rika lekparkutbud.

Även andra aspekter kopplade till bostadsgården lyfts i Kungsängen, såsom brist på solljus eftersom byggnaderna är så höga och står så tätt intill varandra. En förälder uttrycker att:

Det är inga soltimmar här. Så av den anledningen så drar folk sig in ganska tidigt ändå. Man sitter inte så himla länge.

Den mycket täta byggnationen var också något som återkom i intervjuerna i Östra Sala backe. På flera ställen står husen mycket tätt, vilket resulterar i dåligt med solljus, insyn och att huskropparna blir väldigt dominanta i miljön.

Figur 18. Tätt mellan husen i Kungsängen (författarnas fotografi)

Bostadsområdet

Bostadsområdets fysiska miljö i Kungsängen och Östra Salabacke beskrivs av familjerna som för torftig, inte tillräckligt grön, och med för mycket trafik. I Kungsängen lyfter föräldrarna framförallt bristen på grönska som påtaglig:

Jag tänker att det är för lite grönområden, helt klart. Och de som finns är sorgliga.

Det egna områdets brister kompletteras genom att åka någon annanstans på helgerna. Det kan vara till andra områden, till fritidshus eller till grönområden eller för andra nöjen utanför området. I takt med att utomhusytorna är mindre till ytan, och dessutom få till antalet, ökar trängseln och utrymmeskonflikterna. I Kungsängen talar till exempel flera föräldrar om brist på fler gemensamma ytor, och mer varierade gemensamma ytor. Den enda stora parken i Kungsängen, Anna Petrus park, omnämns som mycket uppskattad, men också ganska välanvänd och sliten. Det ses som en viktig samlingsplats för föräldrar, och särskilt de som är föräldralediga med yngre barn, för att träffas och umgås efter en kort förskoledag. En mamma berättar:

Och vi hjälps åt också, vi vuxna, så här, ja, att nu stannar någon i ena änden av parken om de vill hålla på och klättra och vara där, och då kanske någon är borta vid sandlådan.

Den enda större parken som finns är med andra ord hårt belastad av de boende, och ibland även förskolorna i området.

Det saknas också fotbollsplaner eller andra större grönytor att umgås och leka på, eller utöva idrott på. Det leder till att många familjer antingen alternerar mellan de olika bostadsgårdarna i området, eller tar sig till andra parker i angränsande bostadsområden i staden. Familjer beskriver hur det finns för lite utrymme för barns lek och rörelse på utomhusytor i närheten av bostaden. Barn och vuxna beskriver hur detta leder till begränsningar för såväl utrymmeskrävande lek och rörelse för barnen, som för att skapa utrymme för avskildhet. Det begränsade allmänna utrymmet i stadsdelen leder till utrymmeskonflikter. En del föräldrar uttrycker tveksamhet till att gå in på andras bostadsgårdar, eller till bostadsgårdar som delas av förskolor eller äldreboenden, eftersom de inte upplevs vara allmänna, vilket ytterligare begränsar möjligheten till lek för de yngre barnen.

I Östra Sala backe beskriver familjerna den vardagliga utevistelsen, det vill säga att gå ut för att lek, rekreation eller sport som mycket begränsad under veckodagarna. Den fysiska strukturen på området uppgavs som en bidragande orsak, liksom trafiken och det sociala samspelet i gaturummet. Många barn har dock olika fritidsaktiviteter som de i hög grad skjutsas med bil till. När det gäller att ta sig till skola åker de flesta barnen buss, antingen själva eller med en kompis eller förälder. Det finns en busshållplats precis utanför bostadshuset och den stannar utanför den skola som de flesta barnen går i. Några av barnen cyklade, tillsammans med en förälder eller äldre syskon. Men det uppgavs delvis som problematiskt. Skolans betydelse är viktig att lyfta fram i diskussionen kring den begränsade utevistelsen i vardagen. Då den skola som majoriteten av barnen gick i har en skolgård som gör att barnen kan vistas utomhus dagtid så upplevde inte föräldrarna att bristen på utevistelse efter skolan var ett stort problem. Som en mamma i Östra Sala backe uttryckte det:

De är så aktiva på skolan och förskolan så därför är vi också avslappnade med att vi inte behöver ta ut dem på vardagarna.

Det bör dock uppmärksammas att i en situation där skolan kanske inte hade haft en skolgård så hade situationen för barnen blivit mycket annorlunda och

bristen på lek och utevistelse i bostadsområdet hade varit mycket mer problematisk. Vikten av att se länkarna mellan bostaden, bostadsområdet och resten av stadsväven som sammanlänkad är med andra ord stor, för att förstå hur vardagslivet ter sig.

En annan mamma i Östra Sala backe beskriver hur de förhåller sig till utevistelse i vardagen med barnen:

På vardagar så är det inte så mycket, skulle jag säga. Vi hinner inte riktigt med det. Det är någon gång ibland. Det beror på, ibland när jag har hämtat dem när vi har promenerat med vagnen så kanske vi stannar till en liten stund. Tagit med oss mellanmålet ute och så har de fått leka på gården en stund innan vi går upp. Men i regel så är vi inte ute på vardagarna faktiskt. Vi kommer hem och de är trötta och vi gör allting hemma. Man hinner inte riktigt med det, att gå ut, heller. Men på helgerna så gör vi det och då fixar vi i ordning oss och går ut och ... Vi är här på gården och vi leker i den stora parken [Källparken] här och vi försöker åka runt. Vi åker också och tittar på andra lekparkar, alltså vi tar bilen ibland till lekparkar också. Det finns ganska mycket lekparkar nu i Uppsala.

Det som mamman lyfter upp i det här citatet utmärker flera berättelser i Östra Sala backe. Vardagslivets scheman är fulla och om utevistelsen ska bli genomförbar så krävs det att det är enkelt, nära och välintegrerat i den vardagliga mobiliteten och de platser som familjerna rör sig på. Det innebär att miljöer som möjliggör lek, naturkontakt och utevistelse måste finnas i förskole- och skolmiljöer, längs de stråk som familjer kan röra sig mellan hemmet och förskole- och skolmiljöer, samt runtomkring hemmet. På så sätt blir det möjligt att ”stanna till” och leka och vara ute utan att det för den skull blir en extra aktivitet. Här ska också poängteras att den här typen av lekmiljöer inte enbart behöver vara lekparkar eller särskilt iordningsställda barnmiljöer utan i hög grad kan vara en varierad, tillgänglig och grön miljö som möjliggör för att gå, cykla och interagera med platser som en del av att förflytta sig mellan vardagslivets centrala punkter.

Källparken är den park som i allra högst grad omnämns av familjerna i Östra Sala backe. Den besöks för lekparken, social samvaro, pulkaåkning, grönska och möjlighet att cykla samt olika typer av lek och aktiviteter. Samtidigt uppger flera föräldrar att de drar sig för att låta barnen gå till Källparken på egen hand då det finns flera ”som dricker alkohol” som sitter i parken och som upplevs som obehagliga. Som en mamma uttrycker det:

Men jag går alltid med dem, jag vågar inte släppa dem helt, för på Källparken kan det vara ibland vissa som kanske dricker alkohol så jag vågar inte lämna dem helt själva där.

Flera av familjerna i Östra Sala backe har olika strategier för att möjliggöra viss mobilitet för barnen utan att föräldrarna är med. Det kan handla om att de får röra sig utomhus tillsammans med äldre syskon eller andra släktingar, men det handlar också ofta olika typer av digitala lösningar. Mobiltelefonen används i hög grad bland familjerna i Östra Sala backe för att ge barnen en viss frihet. Att barnen ringer upp en av föräldrarna så att de kan ”följa med” när barnen går dit de ska är vanligt förekommande. Alternativt kommer de överens om att barnet ringer upp ena föräldern vid olika hållpunkter under promenaden eller resan. En annan lösning som omnämns är möjligheten att följa hur barnet rör sig via GPS på mobilen, något som gör att föräldern kan övervaka hur barnet rör sig. Detta kombinerades ofta med att också ringa upp barnet vid olika tidpunkter. Att kunna använda den här typen av digitala lösningar upplevdes som effektivt och ”smart”, men innebär samtidigt att barnets rörelser är övervakade och att föräldern måste lägga ner mycket tid på att ringa till och övervaka barnets rörelser. Det uttrycktes som ett bra sätt att börja ge barnen mer frihet och samtidigt ha kontroll. Samtidigt kan det ses som en falsk trygghet där barnets rörelser i det fysiska rummet kan övervakas, men vad barnet utsätts för eller upplever där kan inte hanteras av föräldern.

Om utrymmet utomhus är begränsat i Kungsängen och Östra Sala backe, upplevs utrymmet och ytorna i Gottsunda tillfredsställa barnens lekbehov. Lekparkerna i Gottsunda är anpassade för barn i olika åldrar och är utformade på olika sätt med olika teman. Familjerna berättar om hur de kan göra det vi kallar för ”lekslingor” när de är ute på gården. Som barnfamilj med flera barn har man behov av lekparkar som passar barn i olika åldrar och av att få variation. Områdesstrukturen med gång- och cykelvägar mellan lekparkerna gör det lätt för familjerna att kunna gå mellan de olika lekparkerna på de olika bostadsgårdarna. Trots det rika utbudet av lekytor på bostadsgårdar kan dessa vissa fina, soliga dagar upplevas som mycket trånga och överbefolkade. Lekparkerna beskrivs då som ”belamrade av barn”. Trängseln gör det svårare att sammas när aktiviteterna är motstridiga – som att cykla för större barn och säker lek för små barn. Lekslingorna kan därför ibland ha en kompenserande funktion; när det är för fullt i en lekpark, så går man vidare till nästa lekpark.

Det finns en inhägnad fotbollsplan som är mycket populär och omtyckt i Gottsunda. En pojke berättar att han vid ett tillfälle fick en fråga av en person från det allmännyttiga bostadsföretaget Uppsalahem, om vad han önskade sig i bostadsområdet: "Jag sa en fotbollsplan och så fick jag det!" Som med alla populära allmänna platser finns det dock en konkurrens om användningen av fotbollsplanen. Konkurrensen är ålderskodad och könskodad. En flicka berättar att hon och hennes vänner brukar bli bortsjäsade av äldre pojkar. Och en förälder lyfter fram att fotbollsplanen används av vuxna, och att barnen då inte får tillgång till den.

En annan mycket populär plats är "Mötesplats Gottsunda" som drivs av Uppsalahem på en av bostadsgårdarna och där man anordnar aktiviteter under framförallt sommarlovet. Mötesplatsen används flitigt av barnen och är en av anledningarna till varför Gottsunda beskrivs av barnen som att "här finns allt man önskar sig och vill göra". Mötesplatsen uppskattas av föräldrarna, dels för att det anordnas många olika aktiviteter för barnen, men också för att det finns personal. På så vis kan barnen göra aktiviteter utanför hemmet och familjen på ett sätt som föräldrarna känner sig trygga med. Det är också väldigt nära vilket uppskattas av både barnen och föräldrarna. Några av föräldrarna önskade att det kunde anordnas en Mötesplats Gottsunda även på vintern, i en inomhuslokal på gården.

I våra bostadsområden där den rumsliga utformningen är olika med avseende på dels yta, topografisk variation och trafikseparering, dels husens utformning och placering, blir det tydligt att dessa olika aspekter har avgörande betydelse för barns mobilitet.

Vi har inledningsvis konstaterat att lek och mobilitet på olika sätt hör samman, men vi kan också peka på hur utrymmesbristen kan leda till att lek och mobilitet snarare kopplas isär. Här framstår Kungsängen och Östra Salabacke som rumsliga exempel på ett isärkopplande som delvis hänger ihop med att de allmänna utrymmena familjerna vistas på och inte enbart passerar i de här områdena upplevs som "öar" man rör sig mellan. Kungsängen är ett relativt renodlat bostadsområde, med få funktioner utöver boende. De gemensamma ytorna är begränsade och platser för barn är företrädesvis förprogrammerade ytor såsom lekparken. Mycket av den övriga yta i bostadsområdet är yta för passage, dvs används då man är på väg någon annanstans, snarare än platser som uppmanar till att stanna upp, dröja kvar och vistas där. Genom den här utformningen främjas förvisso mobilitet i området, men det är en typ av mobilitet

som är målinriktad och instrumentell, snarare än långsam, utforskande och planlös.

Gottsunda, å andra sidan, blir – ur ett barnperspektiv med hänvisning till utforskande mobilitet – ett positivt undantag. Gottsundas trafikseparerade struktur med större grönområden och sammanhängande gång/cykelvägar och bilfria innergårdar är stöttande för barns “lekfulla” och “fria” mobilitet. Gottsundas rymliga, lummiga och lekvänliga fysiska områdesstruktur utgör en viktig social infrastruktur för familjerna. I Gottsunda är det trångt inomhus för många familjer, men rymligt utomhus. För barn och unga i Gottsunda är den rymliga utomhusmiljön särskilt betydelsefull som kompensation för den trånga inomhusmiljön. Den förtätning av utomhusytorna i Gottsunda som nu pågår, t.ex. där en del av de sammanhängande bilfria stråken skärs av för att tillåta biltrafik, eller där grönområden försvinner, riskerar dock att innebära att denna funktion går förlorad. Boverket (2016) menar att förtätning måste ske varsamt och med tanke på helheten.

En central del av den sociala infrastrukturen i Gottsunda är Gottsunda Centrum. Det är tydligt att Gottsundacentrum är en mycket viktig och omtyckt plats för familjerna. Tillgången till ett centrum där det samlas både kommunal och kommersiell service är en viktig stöttande faktor i familjernas tidsrumsliga organisering av vardagslivet. Det är lätt att ta sig dit gående eller med cykel. För barn och unga i Gottsunda är centrum en viktig och omtyckt plats. Det är ett händelsernas centrum då det rör sig mycket folk och det finns mycket att titta på och prata om. Barnen har många berättelser om hur de gillar att gå och handla något att äta eller dricka tillsammans med kompisar eller med familjen. En plats som omnämns av många barn är biblioteket. Det är en plats dit man kan gå själv eller med vänner. Barnen föredrar att promenera till och hem från skolan istället för att cykla, just för att kunna gå genom centrum och göra saker på vägen. Gottsunda Centrum kan beskrivas som ett transitionellt rum för barn och unga i Gottsunda i den bemärkelsen att centrumet med sina många olika kvaliteter, aktiviteter och sociala möten möjliggör en lekfull, varierad och lustfylld mobilitet. För Lila, 12 år, och för många av de andra barn och ungdomar i studien utgör centrum en självklar och viktig del av vardagsmobiliteten där det är långt mer än ett rum för att ta sig till skolan eller till karate. Nedan följer ett excerpt från fältanteckningar, då en av forskarna följer med Lila till sin karatelektion:

Vi går från lägenheten och småpratar om skolvärdskapet som var i Gottsundakyrkan med fika i klassrummet. Lila (12 år) säger att hon önskar att betygen gavs i handen istället för på posten. I Skutskär, där kusinerna bor får man betygen i handen. Lila hälsar på ett barn, och senare på en vuxen. På arabiska. Vi går över gatan till Lidl, en bil stannar framför övergångsstället. Över parkeringen går vi till Gottsundacentrum vid Willys. Lila's mamma ringer och kollar att vi är på väg. Lila svarar och lägger på igen. Vi går in och Lila hälsar på några vuxna vid ingången. Några små barn åker rulltrappa sittandes. Lila stannar upp och tycker att det ser farligt ut. "De kan fastna", säger hon. Vi tittar en stund hur barnen åker upp en efter en medan föräldrarna står nedanför och håller koll. Lila skrattar och föräldrarna ler tillbaka. Småbarnen ser helnöjda ut och ingen fastnar med kläderna. Vi går genom hela centrum från Willys fram till biblioteket och Lila verkar känna alla och hälsar och småpratar med vuxna och barn. Mest på arabiska. Mitt emot biblioteket ligger Kulturpunkten och Lila visar att man kan göra konst där. "Det finns en kreativ verkstad där för barn", berättar hon, och vi tittar in och ser att det är vernissage. Lila vill gå in och dricka vatten och det visar sig att hon känner även killen som står i serveringsdelen. Vi dricker vatten och jag bjuds på en slags arabisk pizzabita som är tilltuggen för vernissagen. Det är några få andra personer där. Lila pratar med killen och efter en stund ser hon en av sina lärare och viskar skrattande till mig att vi behöver rymma. Vi springer ut ur centrum. Vi fortsätter gå mot där de bygger nya Gottsundaskolan. "Det ska vara klart 2024, säger Lila, men jag tror det tar fram till 2027, så mycket sten som de har sprängt och måste forsla bort."

Att leva med pågående förtätning

Förtätning innebär oftast att många olika byggprojekt sker parallellt, ofta i boendemiljöer och de flesta av dessa har en relativt omfattande byggperiod. Ofta färdigställs delar av områden för inflyttning i samband med att andra faser av byggprojektet färdigställs. I realiteten innebär detta att många familjer som flyttar in i nybyggda områden som i Kungsängen och Östra Sala backe flyttar in i bostäder i mycket nära anslutning till andra byggprojekt. Detta innebär att familjerna lever sina vardagsliv i eller i nära anslutning till byggarbetsplatser. Vid sidan av det uppenbara med att varken bostadshuset, boendemiljön eller gatustrukturen är helt färdigställd, innebär det också att det är många och stora motorfordon och maskiner på platsen, och att dessa kan röra sig på ett sätt som kan tyckas oberäkneligt för en bilist, cyklist eller fotgängare.

Figur 20. Svårt att ta sig fram under byggnationer (författarnas fotografier)

En viktig aspekt att lyfta fram ur ett barn- och familjeperspektiv är att förtätning sker parallellt med att vardagslivet pågår. I Gottsunda märks det genom att omtyckta platser för lek, egentid eller återhämtning försvinner. Det märktes även en oro bland familjerna att barnen inte skulle kunna ta sig till skolan på egen hand längre när det uppstår sprickor i form av bilvägar i den gång- och cykelvänliga områdesstrukturen. Resultatet av en pågående förtätning märks också i och med att familjerna i framförallt Kungsängen och Östra Salabacke bor i eller i nära anslutning till en byggarbetsplats, ofta under många år. Det innebär flera risker och problem för barn och unga. Genom sin mindre kroppsstorlek blir de mindre synliga bakom stora rörliga maskiner eller tillfälliga hinder som staket, betongsuggor eller liknande. Deras rumsliga kompetens, det vill säga förmåga eller färdighet att läsa av, tyda och signalera riktning eller avsikt i sin rörlighet, att välja väg eller färdssätt i en föränderlig miljö är inte färdigutvecklad. Barnen behöver alltså navigera i en rumsligt föränderlig omgivning utifrån särskilda, och delvis andra förutsättningar, än fullvuxna individer. Utöver de faror med motorfordon, maskiner och buller som redan nämnts innebär detta också att det sker olika materiella förändringar i närmiljön på en daglig basis. Det kan handla om att gator stängs av eller att gång- och cykelvägar leds om eller att nya huskroppar reses upp. Det här gör att stadsrummet i sig är föränderligt, till och med från timme till timme, på ett sätt som försvårar det som många barn uttrycker som viktigt, nämligen tydlighet och avläsbarhet i stadsrummet eftersom det möjliggör för barnen att förstå och hantera sin omgivande miljö på ett upplevt tryggare sätt.

Upplevelser av gaturummet

Upplevelsen av biltrafiken skiljer sig märkbart åt mellan Gottsunda och Kungsängen. Flera föräldrar påpekar hur biltrafikens närvaro mellan bostadskvarteren och husen leder till ett konstant stresspåslag. Portarna leder ut till en trottoar, ofta ganska smal, vilken sedan angränsar till en bilväg. En mamma beskriver hur hon behöver vara uppmärksam direkt när hon kommer ut ur porten:

Det enda stressande, det är det här med trafiken, då. (...) Så fort du lämnar din port så har du sonen i handen så är det direkt du måste kolla och... Det är väldigt stressigt, tycker jag.

Flera föräldrar påtalar också att bilister kör fort på en del av gatorna i och runt området, vilket förstärker vikten av att som förälder vara uppmärksam när man rör sig på trottoarerna med barnen. Anna Petrus park, den park som våra forskningsdeltagare ofta besöker och vistas i, omnämns också som en problematisk plats ur trafiksynpunkt. Parken är delvis öppen, det vill säga saknar staket mot bilvägen mot norr och öster, vilket leder till att föräldrar beskriver hur de behöver vara uppmärksamma när barnen cyklar med springcykel eller leker med bollar som lätt hamnar utanför parkgränserna. I Kungsängen har tanken varit att skapa ett bostadsområde där bilen inte förbjuds, men där bilister ska ta hänsyn till de gående och cyklande. Till exempel finns det inga markerade övergångsställen, som en pappa påpekar:

Det som är dumt, i Industristaden så finns det inte ett enda uppmärkat övergångsställe någonstans, typ. (...) Det är jättekonstigt. Så det är lite negativt då med barn just.

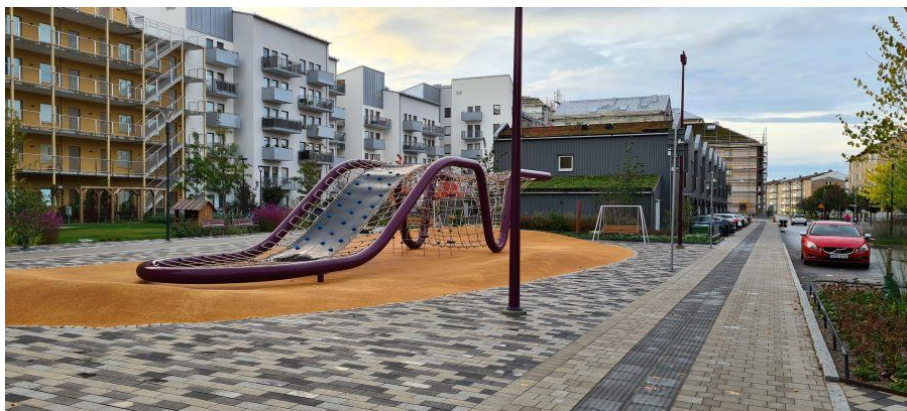

Figur 21. Gatubild Kungsängen (författarnas fotografi)

Frågan om tydlighet i stadsrummet återkommer i vårt forskningsmaterial på lite olika sätt. Tydligheten uttrycktes både som en fråga om rumslig tydlighet exempelvis i form av övergångsställen, eller tydlig avdelning mellan trottoar och bilväg, eller som social tydlighet till exempel att kunna läsa av medtrafikanters avsikter. I både Östra Sala backe och Kungsängen finns en ambition att ha ett *integrerat stadsrum* där gränserna mellan olika ytor inte är lika uttalade som de traditionellt är. Ambitionen med detta är att minska biltrafikens dominans på dessa platser och att till exempel gångtrafikanter ska få företräde på gatan. Flera föräldrar berättar dock om hur det här i praktiken innebär att det är bilen som ändå har och ges företräde.

Tanken med det integrerade stadsrummen, så kallade “shared space”-liknande lösningar är att hastigheten ska vara anpassad efter fotgängare. Bilister och cyklister ska därför anpassa hastigheten, det vill säga färdas i gånghastighet. Flera forskare har påpekat att detta inte är alldeles enkelt (Christensen et al 2018), inte minst i samhällen där bilens framkomlighet länge prioriterats. I samhällen där bilismen varit prioriterad i samhällsplaneringen (Böhm m.fl. 2006) behöver en mindre rumslig förändring inom ramen för ett sådant system inte nödvändigtvis förändra själva systemet eller gemene individs beteende. Det fokus som har funnits på bilismen är heller inte enbart en rumslig struktur, utan har givetvis även inneburit en mental och kulturell socialisation av hur vi

tänker och agerar i trafikrummet. Detta medför att det kan vara svårt för medborgarna att förstå hur de ska tolka och förstå förändringar i relation till bilen i stadsrummet, även när ambitionerna är att minska biltrafik eller prioritera andra färdssätt än bilen.

Figur 22. Magnoliaparken i Östra Sala backe. Källa: Uppsala Kommun, 2022

Även i Östra Salabacke finns en otydlighet i gaturummet. Johannesbäcksgatan lyfts fram som en gata där det är liknande vägbeläggning och otydliga gränser mellan trottoar och vägbana vilket gör att det upplevs som svårtolkat hur man som gående ska bete sig. Det påtalas av både barn och vuxna att bilarna inte kör så långsamt som man kunde förvänta sig. Samtidigt lyfts den gatan också fram som lugnare än omgivande gator och då särskilt Fyrislundsgatan, men svår läsbarheten upplevs som besvärande.

Svårigheten att tolka gaturummet leder till att det blir svårt för barnen att använda sin inlärd kunskap om hur man ska bete sig. Istället kräver det interaktion som förutsätter fullständig närvaro, samarbete och tolkning av sociala normer, något som kan vara svårare för barn att hantera än att lära sig hur man ska bete sig vid ett övergångsställe (se van der Burgt & Cele 2014). Användningen av olika mönster och nyanser på markbeläggningen används ofta för att antingen binda samman gaturummet eller för att som i Magnoliaparken på Johannesbäcksgatan i Östra Sala backe (se figur 21) markera olika zoner för i det här fallet var gränsen mellan lekplatsen och trottoaren respektive körbanan är. Bristen på avskärmning mellan trottoar och lekyta skapar en osäkerhet och mängden mönster på gatan upplevs som otydlig och förvirrande. Risken här är att tanken med det integrerade rummet snarare skapar större risk för konflikt mellan användare och ett större behov hos föräldrar att vakta och övervaka

barn som leker på klätterställningen. Mer grönska och avskärmning hade skapat ett tydligare lekrum och skugga för lekplatsen, samt gjort platsen lättare att läsa för olika trafikanter.

En tydlig tanke i planeringen av Östra Sala backe är att Fyrislundsgatan, som är en av Uppsalas huvudgator, ska vara en så kallad stadsgata. Målet är en livfull och attraktiv gata som upplevs som säker och där trafiken flyter lugnt. Exempel på åtgärder som görs är att sätta upp trafikljus i fyrvägs korsningar, placera ut sittplatser, plantera träd och anlägga regnbäddar. Planer finns också på att göra överfarter och refuger. Under vårt analysarbete framträder dock Fyrislundsgatan som problematisk på flera sätt enligt de boende. Gatan lyfts genomgående upp som ett problem på grund av trafiken, men också på grund av ett hetsigt tempo och för lite utrymme för gång- och cykeltrafikanter. Detta leder till konflikter mellan gång- och cykeltrafikanter. En del familjer berättade om konfliktsituationer som uppstått mellan deras barn och andra cyklister och fotgängare som resulterat i att barnen inte längre vågade cykla på grund av rädsla för att göra fel och bli utskälda av främmande människor. Vad detta speglar är ett gaturum som upplevs som för smalt och ett tempo som upplevs som för stressigt. En mamma i Östra Sala backe beskrev en incident som fått hennes barn att inte vilja cykla mer:

Vi skulle bara cykla till skolan och min son vinglade över lite på gångbanan. Och jag försökte påminna honom hela tiden "håll dig bakom mig, i samma fil" Men han vinglar runt lite och det var en man där som sa "cykla inte på mig" och min son fick panik. Så han försökte ta sig därifrån men cykeln rörde vid mannen lite. Och han blev helt galen, han började skrika åt min son och vi försökte bara cykla därifrån men han började jaga oss. Alltså, han sprang efter oss och skrek! När vi stannade vid trafikljuset sen så vände han. Men min son är lite chockad av vad som hände... och ville gå efter det. Men, jag menar... han är ett barn. Han är tio! Det är klart att han inte kommer cykla perfekt, liksom?

Utöver den sociala interaktionen upplevs biltrafiken på Fyrislundsgatan och korsningar till och från Fyrislundsgatan som stressande och något som familjerna behöver hantera när de rör sig i närmiljön. Buller lyfts också som ett problem och nämns även av några boende i förhållande till lägenheten.

Gaturummet upplevs också av flera som kalt och ogästvänligt. De nybyggda husen fungerar som en barriär mellan Fyrislundsgatan och Johannesbäcksgatan, och fasaderna ut mot Fyrislundsgatan har utgång direkt på trottoaren. Kälheten uppkommer av homogena fasader och vad som upplevs som för lite

grönska. Här kan dock nämnas att det planterats träd och annan växtlighet mot vägbanan och att det antingen kommer att bli ett delvis annat uttryck när detta vuxit upp.

Trafikintensiteten på Fyrislundsgatan tillsammans med att de nybyggda husen är så pass mycket högre än omgivande bebyggelse gör att det bildas en barriär mellan Johannesbäcksgatan och Årsta. I intervjuerna är det tydligt att familjernas både mentala bilder och praktiska användning av området inte inkluderar Årsta i vad som är tillgängligt från deras bostadsområde. När de tillfrågas om vilka parker och grönområden de använder nämns i princip uteslutande Källparken trots att Årstaparken ligger mycket nära men på andra sidan vägen. Inte heller i berättelser om vardagsmobilitet i övrigt figurerar Årsta mer än i något enstaka fall vilket är anmärkningsvärt.

Tanken med stadsgatan behöver möjligen kompletteras med ytterligare åtgärder för att gaturummet ska upplevas som inbjudande och livfullt på ett positivt sätt. Här ska särskilt relationen mellan fasadernas utseende, variation och färgskala i förhållande till gatan tänkas igenom, och att ett högt tempo i trafiken i kombination med det ökande antal människor som en förtätning innebär inte enbart resulterar i ett positivt stadsliv utan också att tempot i interaktionen mellan människor och mellan olika trafikslag ökar vilket flera av familjerna lyfter upp som både otrevligt och obehagligt.

Diskussion: Välfärdens landskap som omhändertagande boendemiljöer

Vad är en hållbar urban miljö som samtidigt är barn- och familjeorienterad? Stadsplaneringens stora utmaning är att planera för det goda livet för ”alla”, genom att bygga en stad som stöttar människors vardagsliv och tillgång till platser. Detta är inte lätt och det är många intressen som konkurrerar om ständigt krympande allmänna ytor. Förtätningssidealet backas upp av idéer om teknisk- och miljömässig hållbarhet, men hur hållbart är det utifrån ett vardagslivsperspektiv? Vi menar att för att kunna skapa städer och boendemiljöer som stöttar vardagslivet behövs studier som orienterar sig mot olika samhällsgrupper för att skapa kunskap om stadsbornas levda verklighet.

I den här rapporten har vi diskuterat barnfamiljers vertikala boendemiljö och vardagslivsorganisering utifrån samhällsvetenskapliga utgångspunkter. Vi har visat att för att förstå hur barn och vuxna med olika bakgrund, livssituation och ålder upplever och organiserar sin bostad och boendemiljö behövs en analys av hur sociala och kulturella dimensioner samspelar med rumslig utformning av den byggda miljön. I vårt projekt har vi kombinerat platsobservationer med föräldrars och barns berättelser om sin bostad, platsanvändning, vardagsmobilitet och lek. Vi har visat hur kulturella föreställningar och idéer spelar roll för vår användning av rummet, likväl som hur rummets utformning påverkar hur vi använder platser i lägenheten, i bostadsområdet och i staden. I dagens planering har vi också identifierat två starka planeringsideal: förtätning och den tillgängliga staden. Dessa planeringsideal uttrycks och hanteras på olika sätt och får olika konsekvenser. En slutsats är att som dessa planeringsideal faller ut i den byggda miljön, tenderar de att inte resultera i barn- och familjeorienterade stadslandskap. En stad är dock uppbyggd av många historiska lager, och det finns stadsdelar från planeringsepoker som har varit barn- och familjeorienterade i större utsträckning än dagens planeringsideal. Dessa har vi lyft fram, men också kritiskt granskat i relation till förhållandet mellan inomhus- och utomhusmiljön i den här rapporten.

Utifrån vårt projekt förstår vi därför hållbara urbana miljöer som *omhändertagande* miljöer, det vill säga miljöer som utgör en del av en social och fysisk infrastruktur av platser som stöttar barn-(och)-familjer i sina vardagsliv. En central aspekt av en sådan omhändertagande infrastruktur är att den binder samman inomhus- och utomhusmiljöer i olika rumsliga lager, och bjuder in till tydlighet, och en spontan och lekfull platsanvändning och mobilitet i vardagen.

En god bostad och en god uppväxtmiljö: Bostadsojämlikhetens konsekvenser för barns och ungas levnadsvillkor

Barns och ungas rörlighet, platsanvändning och lek stöds och begränsas på olika sätt av inomhus- och utomhusmiljöer i olika sociala och geografiska sammanhang. I trånga och lyhörda lägenheter är rymliga, tillgängliga och funktionella offentliga utrymmen utomhus såväl som inomhus särskilt avgörande för att stödja barns lek, rörlighet och känsla av avskildhet. En viktig slutsats är att frågor om bostadsojämlikhet måste diskuteras när man diskuterar stadsförtätning och vertikalt boende. De sätt som familjer förhandlar om integritet och sociala normer förknippade med utrymmen i hemmet är intimt kopplade till familjers materiella boendeförhållanden.

Att bygga tätt och på höjden ses ofta som ett sätt att göra städer mer hållbara. Kompakta städer och vertikalt boende lyfts ofta fram som hållbara planeringsstrategier. Samtidigt saknar begreppet urban hållbarhet ofta ett vardagligt perspektiv, där människors faktiska erfarenheter av att bo i flerfamiljshus sällan beaktas i stadsplaneringen. När man planerar nya stadsdelar glömmar man ofta bort hur vardagen faktiskt ser ut för de som bor där – särskilt för barnfamiljer. Hur känns det egentligen att växa upp i ett höghus? Hur påverkar det familjelivet när det saknas plats att leka eller bara få vara i fred? Detta gäller särskilt för familjer och barns upplevelser i olika typer av boendemiljöer (Karsten 2022). Samtidigt vet vi ganska lite om hur denna typ av boende fungerar för barn och föräldrar. I takt med att många städer i Sverige och globalt utvecklas mot tätare stadsmiljöer, blir det allt viktigare att förstå hur denna livsstil påverkar familjer i vertikala boendemiljöer. Vår studie har bidragit till att fylla det kunskapsgapet. För att kunna skapa barn- och familjeorienterade

bostäder och stadsdelar behöver stadsplanerare och bostadsutvecklare insikter i hur livet som familj faktiskt ser ut i dessa miljöer (Easthope & Tice 2011).

Denna studie bidrar till forskningen genom att belysa hur familjer i olika vertikala och socioekonomiska sammanhang upplever sitt boende och organiserar sitt vardagsliv, inte minst barns lek och mobilitet inomhus och utomhus. Vi har följt familjer som bor i olika typer av flerbostadshus i olika stadsdelar, där husens höjd, storlek och kvalitet varierar mycket – liksom familjernas ekonomi och vardagsliv. De stadsdelar där dessa familjer bor har vuxit fram under olika tidsperioder, skiljer sig åt i täthet och varierar i socioekonomisk struktur och bostadsstandard – präglade av segregation och ojämlikhet i boendet (Dorling 2018; Listerborn 2018). I linje med Karsten et al. (2016) framhåller vi vikten av att studera familjer från olika socioekonomiska bakgrunder och i olika boendeformer för att fånga mångfalden i barns urbana vardagsliv.

Boendet påverkar vardagen – på riktigt

Vi har särskilt undersökt hur föräldrar försöker skapa utrymme för barns lek, samtidigt som de försöker värna om lugn och ro hemma. Det handlar om små saker – som att hitta plats för leksaker, att kunna stänga en dörr när någon jobbar hemifrån eller att inte störa grannarna när barnen leker. Sådana vardagsbeslut påverkar hela familjens livskvalitet. Vår studie visar att vertikalt boende inte har en enhetlig innebörd – upplevelserna skiljer sig åt beroende på sammanhang. Vi har undersökt hur lek och familjeliv i vardagen är tätt kopplade till faktorer som socioekonomisk status, urban täthet, byggnadens höjd och storlek samt ljudnivåer och bostadens materiella kvalitet. Att bo i ett höghus betyder olika saker beroende på var man bor och hur ens liv ser ut. För en familj i en nybyggd, välplanerad lägenhet i ett centralt område kan livet fungera ganska bra. Men för familjer som bor trångt, i äldre eller mindre väl underhållna hus, kan utmaningarna vara större. Små lägenheter, lyhördhet och brist på utrymme gör det svårt att få ihop vardagen, och kan påverka vardagen avsevärt.

Även om familjerna i de tre bostadsområdena delar en gemensam norm om att barn ska kunna leka överallt i hemmet, tar denna norm sig olika uttryck beroende på bostadsområdet. Särskilt föräldrar med knappa resurser känner ofta ett tryck: De vill ge barnen frihet att leka, men också visa hänsyn till grannar. För familjer i mer prekära boendesituationer innebär därför idealet

om ett ”bra föräldraskap” – där man både uppmuntrar barns lek och samtidigt vill uppfattas som en ”bra granne” – mer komplexa tidsrumsliga strategier i vardagen.

Uppsala som exempel

I Uppsala, där studien genomfördes, byggs många nya bostäder i form av höghus, och en stor andel av bostadsbeståndet är alltså vertikalt. Dessa lägenheter är ofta mindre än radhus eller villor, och föräldrar berättar att de gärna skulle vilja bo i något större – gärna med trädgård. Det handlar inte bara om bekvämlighet. Fler sovrum, extra ytor för lek och bättre förvaring gör stor skillnad för familjelivet, något som också forskningen understryker. Generellt sett föredrar familjerna i vår studie att bo i radhus eller villa med trädgård – framför allt på grund av lägenheternas begränsade storlek, bristen på sovrum och avsaknaden av funktionella extraytor för lek, förvaring och omsorg. Mer utrymme skulle underlätta vardagen, möjliggöra hemarbete, ge plats för gäster och erbjuda efterlängtat avskildhet.

Endast en liten del av Uppsalas bostäder utgörs av prisvärda hyresrätter, som exempelvis i Gottsunda där vissa av studiens familjer bor. Dessa bostäder är ofta billigare och ligger nära grönområden, vilket är positivt. Men de har också sina begränsningar: små ytor, lyhördhet och brist på avskildhet gör det svårt att få vardagen att fungera fullt ut. Även om dessa boenden alltså kan ses som ekonomiskt hållbara och erbjuder grönskande och lekvänliga utemiljöer, visar vår studie att de ofta brister i social hållbarhet – särskilt vad gäller hur de materiella förutsättningarna påverkar familjelivet.

En viktig slutsats är att de bostadsområden vi har studerat är bristande i hur de stöttar familjers vardagsliv och barns lek och mobilitet. I Kungsängen och Östra Sala backe är det framförallt utomhusmiljön som är begränsande. För familjerna i Gottsunda utgör inomhusmiljön ett påtagligt hinder, som till viss del kompenseras av tillgången till generösa, tillgängliga och funktionella utemiljöer samt till närbelägna allmänna inomhusplatser som bibliotek, simhall och shoppingcentrum. Dessa offentliga utomhus- och utomhusrum är därför avgörande för att främja barns lek, möjligheterna till avskildhet samt återhämtning.

Utifrån att ha studerat de olika områdena och satt dessa i perspektiv till målen i Uppsalas översiktsplanering, kan vi konstatera att de finns problem i hur

visioner kring täthet och hållbarhet omsätts i den fysiska miljön i framför allt Kungsängen och Östra Sala backe. Det är tydligt att tankarna som finns om urban hållbarhet inom planeringen har svårt att integrera ett perspektiv där sociala värden i form av gröna miljöer, platser för lek och en vardagsmobilitet som passar för barn och familjer tillåts att ta plats i stadsmiljön. Vår studie visar hur kroppar får allt mindre utrymme i relation till de ytor som finns tillgängliga och att familjerna i sin vardag behöver hantera detta på en mängd olika sätt.

Vardagslivsperspektivet – att synliggöra stadens ”hemliga” liv

Boendeejämlikhet får särskilt stora konsekvenser för barn och unga och en hållbar stadsutveckling måste ta detta på allvar. Ett fokus på barns och familjers perspektiv behövs i planeringen av en mer socialt hållbar stad. Det krävs att visionen om den teknologiskt ”smarta” staden kompletteras med insikter om vardagslivets komplexitet. Bostadspolitik och stadsplanering behöver ägna större uppmärksamhet till att beakta hur inomhusmiljöer och utomhusmiljöer fungerar och samspelar – utifrån hur vardagslivet faktiskt fungerar för barn, unga och deras familjer. Det behövs ett större fokus på hur människor faktiskt använder sina bostäder och närområden. Hur hänger inomhusmiljö och utemiljö ihop? Hur påverkar detta barns möjlighet att leka, gå undan, vila och utvecklas?

I debatten om hållbar stadsutveckling pratas det ofta om teknik, digitalisering och miljö. Men hur människor upplever och organiserar sin vardag får sällan plats. Det gör att viktiga frågor hamnar i skymundan. Hur får barn tillgång till stimulerande och trygga lekmiljöer? Hur påverkar boendemiljön möjligheten till återhämtning? Genom att fokusera på hur familjer organiserar barns lek har vi fått en djupare förståelse för hur både ett vertikalt boende samt bostads- ojämlikhet påverkar det dagliga livet. Dessa vardagliga, sociala och rumsliga praktiker har hittills fått begränsad uppmärksamhet inom ramen för så kallad ”smart” och hållbar stadsutveckling, där fokus ofta ligger på tekniska lösningar snarare än människors livsvillkor – vilket gör dem till en del av stadens ”hemliga liv” (Jarvis m.fl. 2001). Vi menar att stadsplanering måste ta hänsyn till dessa vardagsfrågor. Bostaden och dess närområde är inte neutrala platser – de är politiserade och påverkas av rådande föreställningar om boendeformer

och social rättvisa. Frågor som rör dessa miljöer är därför en del av en bredare diskussion om rumslig rättvisa (Soja 2003; Fainstein 2009) och en grundläggande komponent i en socialt hållbar stadsutveckling. Hur vi bor påverkar vår hälsa, våra relationer och våra möjligheter i livet. Ur ett stadsplaneringsperspektiv är det därför centralt att förstå hur vertikalt boende faktiskt upplevs, för att kunna skapa mer inkluderande och anpassade bostadsmiljöer.

Förtätning ur ett rättviseperspektiv

Att skapa en tät stadsmiljö som möter de olika behov som invånarna har är en utmaning. En ambition är att skapa den täta staden då tanken är att den möjliggör för en hållbar resursanvändning och effektiva och korta transporter gällande både människor och varor. Var gränsen går för hur tätt det är möjligt att bygga utan att det uppstår negativa konsekvenser för de boende och för den sociala hållbarheten är något som diskuterats flitigt inom både forskning och praktisk planering.

Det går att se på frågan om förtätning ur ett rättviseperspektiv, där rättvisa kan betyda lite olika saker. Rättvisa kan motiveras utifrån tankar om individers likhet, och kan exempelvis handla om lika behandling av alla stadens invånare. Man kan till exempel utforma olika principer för rättvisa som ska uppfyllas för att ett projekt ska ses som rättvist. Rättvisa kan också motiveras utifrån idéer om olikhet, till exempel att olika grupper har olika tillgång till resurser eller att deras kroppar försvårar eller begränsar möjligheten till att använda det offentliga rummet (Ekman Ladru & Gustafson 2025a och b, Joelsson m.fl. 2023). Det kan då betyda att man behöver anpassa åtgärderna för eller utforma lösningar riktad till en specifik grupp (Joelsson m.fl. 2023). I planeringssammanhang går det även att diskutera rättvisa i termer av process och utfall.

Det täta stadsidealet medför inskränkningar för barn när det gäller deras vardagsmobilitet och utevistelse även om de rymliga lägenheterna fyller familjernas vardagsbehov, medan området planerat utifrån trafikseparering, bilfrihet mellan bostadshusen, och med rymd, variation i topografi och funktioner, skapar en mer barnvänlig utemiljö. I det senare området är lägenheterna däremot ofta små, och trångboddhet skapar begränsningar i och anpassningar av familjernas vardagsliv. Långdragna byggprocesser som förtätning och byggande av nya stadsdelar har, där familjer på många sätt lever sina vardagsliv

mitt i en byggplats, har en tydlig påverkan på både familjers och barns upplevelser av bostadsområdet. Hur den nya täta staden materialiseras väcker på så vis frågor om rättvisa i stadsmiljön och för vem den täta staden egentligen planeras och byggs. Samtidigt skymms de mindre täta bostadsområdets utemiljökväligheter som främjar barns mobilitet och lek i hög grad, och framträder nästan enbart utifrån den problembild (stigmatisering på grund av exv. social oro eller kriminalitet) området präglas av.

När den spontana och lekfulla mobiliteten byggs bort

Den typ av mobilitet och lek som försvinner i den täta miljön är den som är mållös, oplanerad, upptäckande, utforskande och social. Det är genom den typen av aktiviteter som barnen kan knyta an till sin närmiljö och skaffa sig relationer till platser likväl som både passiva och aktiva sociala kontakter med både barn, vuxna och djur i omgivningen. Om utevistelse och mobilitet begränsas till att enbart vara nödvändig och målstyrd (jfr. Gehl 2003) så försvinner en stor del av det som brukar lyftas fram som en högkvalitativ fysisk miljö. Mycket forskning visar att barn ofta lyfter fram vardaglig interaktion med platser, människor och djur som identitetsutvecklande, spännande, positivt och roligt. Detta är också tydligt i berättelser från Gottsunda där att kunna röra sig på egen hand och bli bekräftad av den fysiska och sociala miljön upplevs som tryggt, roligt och attraktivt.

Den begränsade mobilitet som den täta miljön ger upphov till leder till att barnen som växer upp i de här områdena inte får möjlighet att knyta an till den fysiska och sociala närmiljön på samma sätt. Begränsad tillgång till utemiljön för att leka eller socialisera får en negativ påverkan på barn. Här finns det också en särskild problematik kring att den täta stadsmiljön också i hög grad innehåller en högre grad av programmerade platser och att det är svårt att "bara vara".

Slitage och högt tryck på miljön

En central aspekt med förtätningen är att den inte bara leder till tätare miljöer, den leder också till ett mycket högre tryck på miljön generellt. Detta leder till högre slitage och krav på helt andra typer av material och underlag. Det ändrar också formen på den fysiska miljön, utöver att den sociala interaktionen blir tätare och mer intensiv. För barn får detta konsekvensen att det blir mer

hårdgjorda ytor både på lekplatser, parker och skolgårdar, det blir mer betongplattor, mer plastgräs och gummimattor och på det hela taget mindre gröna miljöer. Det innebär också att den sociala osäkerheten kan öka och att föräldrarna blir mer osäkra att låta barn gå ut på egen hand. Detta kan också barnen uppleva som negativt.

Slutsatser och rekommendationer – omhändertagande boendemiljöer som radikalt planeringskoncept

Vi menar att det finns en tydlig koppling mellan områdenas fysiska struktur och vilka möjligheter och hinder som miljön innebär för familjernas vardagsmobilitet och barnens möjlighet att röra sig och leka i sina bostadsområden. De aspekter som uppfattas påverka vardagen mest har med förtätning av stadsmiljön att göra, och hur det täta stadsidealet medför betydande inskränkningar för barn när det gäller deras vardagsmobilitet och utevistelser. En tydlig slutsats är också att de långtgående byggprocesser som förtätningen och byggande av nya stadsdelar har en tydlig påverkan på både familjers och barns upplevelser av bostadsområdet både ur trivsel- och trygghets- och säkerhetsaspekter. I slutändan är det tydligt att det sätt som den nya täta staden materialiseras, både genom byggande av nya täta stadsdelar och genom förtätning av befintliga bostadsområden, väcker frågor kring rättvisa i stadsmiljön och för vem den täta staden egentligen planeras. Det finns också anledning att vidare diskutera – och problematisera – relationen mellan den hållbara stadens retorik i planeringsdokument och visioner och hur den materialiseras i människors (barns) vardagsliv.

I takt med att välfärdens landskap eroderar framträder istället ett landskap av orättvisor och ojämlikhet. Vi menar att det är viktigt att lyfta frågor om planeringens möjligheter att bidra till formandet av ett samhälle som i första hand tar stadens invånare i beaktande. I rapporten har vi därför presenterat ett alternativ till förtätning som planeringsideal: *omhändertagande boendemiljöer*. Denna idé flyttar fokus från den byggda miljön i sig till relationen mellan miljön och dem som lever i den. Omhändertagande boendemiljöer stöttar vardagslivet samtidigt som människor har möjlighet att justera, anpassa och omforma sin omgivning i takt med förändrade behov. Det skapar en ömsesidighet i omhändertagandet, i linje med en syn på staden som för och av alla.

Begreppet kan även ses som ett radikalt planeringskoncept och -verktyg för att skapa verkligt barn- och familjeorienterade städer – städer som stödjer vardagens behov. Att formulera stadsplaneringen utifrån idén om omhändertagande innebär att levda erfarenheter får ta plats och att både rumsliga, ekologiska, materiella och sociala dimensioner beaktas. Det pekar också mot en stadsplanering vars syfte är att stödja människors vardagsbehov och som inkluderar och förvaltar medborgares erfarenheter. Barn och familjer måste göras delaktiga, genom lämpliga metoder, i stadsplaneringsprocesser kring sin boendemiljö.

Vi avslutar med några medskick till planeringen om vad som präglar en *omhändertagande boendemiljö* – sammanfattad i ordet LEKBAR-RELATION:

- **LEKBAR** – En omhändertagande boendemiljö ger företräde åt gång och cykling, snarare än åt bilen. Först då går det att skapa en grön, tillgänglig och lekbar miljö som barn och familjer kan ”utsättas för” och inte behöver söka upp. Detta kräver ett integrerat synsätt inom planeringen, förslagsvis ett integrerat ”lek-och-rörelse-lager” som inkluderar inte bara de större lekplatserna utan alla delar av den byggda miljön, inklusive gatorna. Att där finns någonstans att vistas, hänga, leka och springa. Att miljön inbjuder till tillit och lekfullhet. Att det finns en småskalighet och variation på gatunivå, även i en storskalig miljö. Detaljer som markmaterial, murar, planteringar, prång, utsmyckningar, höjdskillnader och varierade fasader ger ombyte, orienterbarhet, lekmöjligheter och stimulans. Att det finns skugga när det är för varmt, och att det går att finna skydd och vila när man är trött eller sjuk. För att skapa ett lek-och-rörelselager samt minska bilens utrymme i stadsmiljön krävs politiskt mod.
- **RELATION** - Omhändertagande boendemiljöer fokuserar på *relationen* mellan den byggda miljön och människornas vardagsliv. Den centrala frågan i planeringen är *hur stöttar boendemiljön (bostaden, bostadsgården, bostadsområdet) barns och familjers rörliga och lekfulla vardagsliv på bästa sätt?*
- **HELHET** - Stadens olika rum och miljöer hänger ihop. Inomhusmiljöer hänger samman med utomhusmiljöer ur ett vardagslivsperspektiv. Boendemiljön inkluderar både bostaden, bostadsgården och bostadsområdet och planeringen behöver ta ett samlat grepp om dessa. Planeringen behöver inhämta kunskap om hur barn och familjer på olika platser organiserar sina vardagsliv.

- **VÄLKOMNA** – barn och familjer ska känna sig välkomna att använda en plats. Ställ frågan till barn och familjer om vad som får dem att känna sig välkommen på en plats, och vad som inte gör det. En välkomnande boendemiljö rymmer motstridiga aktiviteter och kräver planeringstankar på tillräcklig yta och en god ljudmiljö.
- **YTA** – lek, rörelse och social samvaro kräver (flera olika typer av) utrymme(n). Det finns mycket yta i våra städer. Men nästan all yta upptas antingen av huskroppar eller av bilen samt bilparkeringar. Planera staden genom att sätta lek-och-rörelselagret i förgrunden. Detta bör även i hög utsträckning bestå av gröna miljöer. Tillräcklig yta behöver även planeras för rörlig inomhuslek i flerbostadshus – i lägenheterna och med hjälp av (bemannade) gemensamhetsytor. Under vinterhalvåret finns stort behov av fritt tillgängliga inomhusytor för rörlig lek.
- **TYDLIG** - En tydlighet i stadsrummet som är tillgänglig och gör det lätt att förstå hur man ska bete sig oavsett kropp, ålder och förmåga. När en miljö används av många olika kroppar och färdssätt samtidigt behöver den fysiska miljön tydligt leda och avskilja för att upplevas som tryggt av barn.
- **LIVFULL** - En miljö som fokuserar på relationen människa – miljö, som stimulerar sinnena, som gröna varierade miljöer med integrerade lekmöjligheter. Att miljön känns livfull med, och för, människor, djur, växter. Att det finns något inspirerande att titta på, lukta, känna och lyssna på, och att det finns en variation av miljöer med varierad topografi och kvaliteter. Ge plats åt växter och blommor längs gator och vid husväggar.
- **HÄR-OCH-NU** - Barns vardag sker nu och deras tidshorisont är annorlunda än vuxnas. Det är därför viktigt att byggprocessen vägs in i hur ett projekt påverkar barns vardagsliv och mobilitet. Obehagliga maskiner, otydlighet, ett landskap som förändrar sig och högt buller lyfts fram av barn och vuxna som betydande negativa element i närmiljön. Dessa negativa aspekter varar dessutom ofta under en lång tid under ett barns liv.
- **MENING** - Att det finns fysisk och social plats för olika människors behov är en central del i en barn- och familjeorienterad planering.

Referenser

Almqvist, A. (2004). *Drömmen om det egna huset: Från bostadsförsörjning till livsprojekt*, Akademisk avhandling, Sociologiska institutionen.

Andrews, F. J., Warner, E., & Robson, B. (2019). High-rise parenting: experiences of families in private, high-rise housing in inner city Melbourne and implications for children's health. *Cities & health*, 3(1-2): 158-168.

Andrews, F. J., & Warner, E. (2020). 'Living outside the house': how families raising young children in new, private high-rise developments experience their local environment. *Journal of urbanism: international research on placemaking and urban sustainability*, 13(3): 263-285.

Andrews, F. J., Warner, E., & Robson, B. (2019). High-rise parenting: experiences of families in private, high-rise housing in inner city Melbourne and implications for children's health. *Cities & health*, 3(1-2): 158-168.

Andrews, F., R. Tucker, L. Johnson, & J. Palmer. (2023). Best practice design and planning guidelines for family-friendly apartments. *Urban Policy and Research* 41, no. 2 (2023): 164-181.

Appold, S. & Yuen, B., (2007). Families in Flats, Revisited. *Urban Studies* 44 (3): 569–589.

Aretun, Å. (2007). *Barns "växa vilt" och vuxnas vilja att forma: Formell och informell socialisation i en muslimsk skola*. Akademisk avhandling. Linköpings Universitet.

Avendal, C. (2021). *Förhöjd vardaglighet: unga på landsbygden gör vardag*. Akademisk avhandling, Lunds universitet.

Backvall, K. (2019). *Constructing the Suburb: Swedish Discourses of Spatial Stigmatisation*. Akademisk avhandling, Kulturgeografiska institutionen, Uppsala Universitet.

Baker, T. (2013). Home- making in higher density cities: residential experiences in Newcastle, Australia, *Urban Policy and Research*, 31(3): 265– 79.

Björklid, P., & Nordström, M. (2007). Environmental child-friendliness: collaboration and future research. *Children, Youth and Environments*, 17(4): 388-401.

Böhm, S., Jones, C., Land, C., & M. Paterson (2006). *Against Automobility*. Malden, MA: Blackwell. ISBN 9781405152709.

Boterman, W. R., Karsten, L., & Musterd, S. (2010). Gentrifiers Settling Down? Patterns and Trends of Residential Location of Middle-Class Families in Amsterdam. *Housing Studies*, 25(5): 693–714.

Boverket (2016). *Rätt tätt: En idéskrift om förtätning av städer och orter*. Karlskrona: Boverket.

Brun, J., & Fagnani, J. (1994). Lifestyles and Locational Choices—Trade-Offs and Compromises: A Case-Study of Middle-Class Couples Living in the Ile-De-France Region. *Urban Studies* 31: 921-934.

Butler, T., & Robson, G. (2003). *London Calling, the Middle Classes and the Remaking of Inner London*. Oxford and New York: Berg.

Cardell, D., & Sköld, J. (2023). *Barndom*. Liber

Carroll, P., Witten, K. & Kearns, R. (2011). Housing Intensification in Auckland, New Zealand: Implications for Children and Families, *Housing Studies*, 26(03): 353-367.

Cele, S (2005). On foot in the city of children. *Nordisk Arkitekturforskning*, 18(1): 85-98.

Cele, S (2006). *Communicating Place. Methods for Understanding Children's experience of place*. Almqvist & Wiksell International. Stockholm.

Cele, S., Joelsson, T., & Ekman Ladru, D. (kommande) Children, Play, and Outdoor Recreation: Folkhem planning through the lens of Swedish government official reports between 1940 and 1980. *Scandinavian Journal of History*.

Cele, S., van der Burgt, D. (2015). Participation, Consultation, Confusion: Professionals' understandings of children's participation in physical planning. *Children's Geographies*, 13(1): 14-29

Cele, S., & van der Burgt, D. (2016). Children's embodied politics of exclusion and belonging in public space. I Kallio, K.P., Mills, S., Skelton, T. (reds) *Politics, Citizenship and Rights*. Springer, Singapore: 189-205.

Christensen, P., Hadfield-Hill, S., Horton, J., & Kraftl, P. (2017). *Children living in sustainable built environments: new urbanisms, new citizens*. Routledge.

Dorling, D. (2018). *Peak inequality: Britain's ticking time bomb*. Policy Press.

Dowling, R., & E. Power. (2012). "Sizing Home, Doing Family in Sydney." *Housing Studies* 27: 605–619.

Easthope, H. and Tice, A. (2011). Children in apartments: implications for the compact city, *Urban Policy and Research*, 29(4): 415–34.

Easthope, H., and S. Judd. (2010). *Living Well in Greater Density*. Shelter, Sydney, NSW (2010).

Ekman Ladru, D., Joelsson, T. & Cele, S. (kommande) Play Everywhere Allowed? Privacy Zoning in Unequal Vertical Housing. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*.

Ekman Ladru, D., Joelsson, T., & Fridén Syrjäpalo, L. (2022). Playing, living, moving – and fearing? Families' management of risk and safety through play (and) mobility. *Journal of Sociology of Education and Socialization*, 2: 117 - 132.

Ekman Ladru, D., & Gustafson, K. (2025a). Dogs, Strollers and Secret Courtyards. Preschool Tactics for Claiming Space in the Dense City. *Barn – forskning om barn og barndom i Norden*, 42(1–2): 141-156.

Ekman Ladru, D., & Gustafson, K. (2025b). ‘No one wants to say no to housing. But where do we fit in the children?’ Swedish city planners’ perspectives on the struggle to secure outdoor space for preschools in the dense city. *Planning Practice & Research*: 1–15.

Ergler, C. R., Freeman, C., & Guiney, T. (2022). Pre-schoolers’ vision for liveable cities: Creating ‘care-full’ urban environments. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 113(2): 131-150.

Ergler, C. R., Kearns, R. A., & Witten, K. (Eds.). (2017). *Children's health and wellbeing in urban environments*. London: Routledge.

Evans, G. W., Wells, N. M., Chan, H. Y. E., & Saltzman, H. (2000). Housing quality and mental health. *Journal of consulting and clinical psychology*, 68(3): 526.

Fainstein, S.S. (2000). New directions in planning theory. *Urban affairs review*, 35(4): 451-478.

Fainstein S.S. (2009). Planning and the Just City. In: *Searching for the Just City: Debates in Urban Theory and Practice*, (red) Marcuse, P., Connolly, J., Novy, J., Olivo, I., Potter, C., & Steil, J. (2009): 19–39. New York: Routledge.

Fatahi, N., Bahrami, B., & Aminpour, F. (2025). From the perspective of children and parents: What makes communal open spaces in multi-story residential neighborhoods child-friendly?, *Cities*, 158: 105605.

Fitzgerald, J., Gauthier, A., & Shinn, M. (2010). Children in low-income communities: Social and environmental determinants of health and well-being. *Health & Social Care in the Community*, 18(6): 555-563.

Gehl, J. (2003). *Livet mellan husen: Udeaktiviteter og udemiljøer*. Arkitektens forlag, Köpenhamn.

Greenberg, M. T., & Nickels, A. (2011). The role of neighborhood and community resources in promoting child and family well-being. *Family and Community Health*, 34(2): 179-193.

Handlingsplan för Gottsunda 2021-2030. <https://bygg.uppsala.se/planerade-omraden/gottsunda/sa-utvecklar-vi-gottsundaområdet/handlingsplan-for-gottsundaområdet-mot-2030/>.

Harju, A., Balldin, J., Ekman Ladru, D., & Gustafson, K. (2021). Children's education in 'good' nature: Perceptions of activities in nature spaces in mobile preschools. *Global studies of childhood*, 11(3): 242-251.

Harris, A. (2015). Vertical Urbanisms: Opening Up Geographies of the Three-Dimensional City. *Progress in Human Geography* 39: 601–620.

Henriksson, M., Joelsson, T., & Balkmar, D. (2024). Familjers vardagsmobilitet i ”socialt utsatta områden”: Konsekvenser för välfärd, rättvisa och hållbarhet. VTI.

Holloway, S. L., Green, M., & Shaw, D. (2007). *Children's Geographies: Playing, Learning, and Living in the Urban Environment*. Ashgate Publishing.

https://www.uppsala.se/contentassets/f09f9e6b994f41408c66064a2da8470b/befolkningsprognos_uppsala-kommun_2023.pdf

James, A., & Prout, A. (2003). *Constructing and reconstructing childhood: Contemporary issues in the sociological study of childhood*. Routledge.

Jarvis H., Pratt, AC., & Cheng-Chong Wu, P. (2001). *The Secret Life of Cities. The Social Reproduction of Everyday Life*. Harlow: Prentice Hall.

Joelsson, T. (2022). “I get a whiz in my body as I walk past it”: Visceral imaginaries in children's everyday mobilities. *Emotion, Space and Society*, 45, 100912.

Joelsson, T., Henriksson, M., & Balkmar, D. (2023). *Rättvist resande? Villkor, utmaningar och visioner för samhällsplaneringen*. Linneförlag.

Joelsson, T., Balkmar, D., & Henriksson, M. (2025). Mobile caringscapes. Walking as an infrastructure of care in disadvantaged neighbourhoods in Sweden. *Mobilities*: 1-17.

Joelsson, T., Ekman Ladru, D., Cele, S. (kommande) Barn i bostadspolitiken: barnens plats i folkhemmets bostäder och grannskap. *Sociologisk Forskning*.

Karsten, L., & Felder, N. (2016). *De nieuwe generatie stadskinderen: Ruimte maken voor opgroeien* [The new generation city kids: Making space for growing up]. Rotterdam. Nai010.

Karsten, L. (2022). "Young families and High-Rise: Towards Inclusive Vertical Family Housing." *Urban Planning* 7 (4): 245–252.

Kerr, S., C. Gibson, & Klocker, N. (2018). Parenting and Neighbouring in the Consolidating City: The Emotional Geographies of Sound in Apartments. *Emotion, Space and Society* 26: 1–8.

Kawachi, I., Subramanian, S. V., & Almeida-Filho, N. (2002). A glossary for health inequalities. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 56(9): 647-652.

Kerr, S. M., Easthope, H., & Sherry, C. (2025). The regulation of families with children in apartments. *Housing Studies*, 40(4): 824-844.

Krieger, J., & Higgins, D. L. (2002). Housing and health: time again for public health action. *American journal of public health*, 92(5): 758-768.

Krysiak, N. (2020). Designing child-friendly high density neighbourhoods. Transforming our cities to the health, wellbeing and happiness of children: *Cities for Play*.

Larsson, L. (2023) Att sträcka sig ut i staden. En studie om social reproduktion, parkplanering och rekreation i västra Kungsholmens parker. *Geographica* 34. Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet.

Latham, A., & Layton, J. (2019). Social infrastructure and the public life of cities: Studying urban sociality and public spaces. *Geography Compass*, 13(7), e12444.

Lester, S., & Maudsley, M. (2006). "The contribution of play and recreation to the health and well-being of children". *Children & Society*, 20(1): 31-41.

Listerborn, C. (2018). *Bostadsojämlighet: röster om bostadsnöden*. Premiss förlag.

Länsstyrelsen Uppsala län. (2024). <https://www.lansstyrelsen.se/uppsala/om-oss/vara-tjanster/publikationer/2024/analys-av-regional-bostadsmarknad-ar-2024-for-uppsala-lan.html>

Madanipour, A. (2003). *Public and private spaces of the city*. Routledge.

Marcus, L., & Lindblad, T. B. (2023). *Städernas stenar: hur den byggda staden formar den levda staden*. Dokument Forlag.

Marreel, M., Boonen, J., De Visscher, S., & Verschelden, G. (2025). Building Blocks. A youth participatory approach to socio-spatial quality in vertical housing landscapes. *European Journal of Social Work*, 1-14.

Moreno, C. (2024). *The 15-Minute city: a solution to saving our time and our planet*. John Wiley & Sons.

Munro, M., & Madigan, R. (1993). Privacy in the private sphere. *Housing studies*, 8(1): 29-45.

Nethercote, M. & Horne, R. (2016). Ordinary Vertical Urbanisms: City Apartments and the Everyday Geographies of High-Rise Families. *Environment and Planning A: Economy and Space* (48): 1581–1598.

Neuman, M. (2005). The compact city fallacy. *Journal of planning education and research*, 25(1): 11-26.

Nordström, M. (2020). Barnkonsekvensanalyser i stadsplaneringen. SLU/Al-narp och Boverket. Hämtad från <https://www.boverket.se/sv/om->

boverket/publicerat-avboverket/publikationer/2020/barnkonventionen-i-fysisk-planering-och-stadsutveckling.

Pries, J., & Qviström, M. (2021). The patchwork planning of a welfare landscape: Reappraising the role of leisure planning in the Swedish welfare state. *Planning perspectives*, 36(5): 923-948.

Region Uppsala (2024) Omvärldsanalys Uppsala 2024-01-03 (Region Uppsala). <https://regionuppsala.se/globalassets/samverkanswebben/samverkan-och-utveckling/statistik-och-analyser/overgripande-analyser/omvarldsanalys-uppsala-lan-2024-01-03-tga.pdf>

Rooney, N. (2003). *At home with density* (Vol. 1). Hong Kong University Press.

Rosen, E., & Garboden, P. M. (2022). Landlord paternalism: Housing the poor with a velvet glove. *Social Problems*, 69(2): 470-491.

SCB (2022). <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/boende-byggande-och-bebyggelse/bostadsbyggande-och-ombyggnad/bostadsbestand/pong/statistiknyhet/bostadsbestandet-31-december-2022/>

Sherry, C. (2008). The Legal Fundamentals of High-Rise Buildings and Master-Planned Estates: Ownership, Governance and Living in Multi-Owned Housing with a Case Study on Children's Play. *Australian Property Law Journal* (16): 1–23.

Soja, E. (2009). The city and spatial justice. *Justice spatiale/Spatial justice*, 1(1): 1-5.

Thomas, L. L. (2021). Committed and “won over” parents in Vancouver's dense family-oriented urbanism. *Journal of the American Planning Association*, 87(2): 239-253.

Tunström, M., & Smas, L. (2017). Spänningar på ett fält: stadsplaneringens diskurs och praktik på gränsen mellan innerstad och förort. *Ymer* 137: 145–164.

Tyréns AB (2018). Kulturmiljöutredning Gottsunda och Valsätra. Slutrapport rev 20180305. https://bygg.uppsala.se/globalassets/upsala-vaxer/dokument/stadsplanering-utveckling/detaljplanering/samrad_granskning/gott

Uppsala Kommun (2016). Översiktsplan för Uppsala kommun, del A. <https://www.uppsala.se/contentassets-sets/7d682210066f491ba5236651b03f253e/op-2016-del-a-huvudhandling2.pdf>

Uppsala Kommun (2022). Klätterställningen i Magnoliaparken nu öppen. <https://bygg.uppsala.se/planerade-omraden/ostra-sala-backe/aktuellt/klatterstallningen-i-magnoliaparken-oppen/> Publicerad 20 september 2022. Hämtad 28 maj 2025.

Uppsala kommun (2024). <https://bygg.uppsala.se/planerade-omraden/gottsunda/aktuellt/det-gemensamma-arbetet-i-gottsundaområdet-har-gett-resultat/>. 7 mars 2024.

Uppsala Kommun (2024). Behovs- och marknadsanalys, underlag till kommunens bostadsförsörjningsarbete. Rapport Stadsbyggnadsförvaltningen. 2024-05-10. Diarienummer KSN-2024-00722.

van der Burgt, D. (2008). How Children Place Themselves and Others in Local Space. *Geografiska Annaler. Series B Human Geography*, 90 (3): 257-269.

van der Burgt, D. & Cele, S. (2014) Barnen och stadsrummet. Relationer mellan kompetens, ålder och delaktighet. *Sociologisk forskning*, vol 51(1): 29-46.

van der Burgt, D. (2006). "Där man bor tycker man det är bra". Barns geografi i en segregerad stadsmiljö. *Geografiska regionstudier* 71. Akademisk avhandling. Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet.

Vanderstede, W. (red). (2007). Kind en ruimte: kindgerichte planning van publieke ruimte. Die Keure.

Webb, B., & White, J.T. (2022). Planning and the High-Rise Neighbourhood: Debates on Vertical Cities. *Urban Planning* 7 (4): 208–212.

Wells, N. M., & Harris, J. D. (2007). Housing quality, psychological distress, and the mediating role of social withdrawal: A longitudinal study of low-income women. *Journal of Environmental Psychology*, 27(1): 69-78.